

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

S. O. U.
x. A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:13
FINANSDEPARTEMENTET

INVESTERINGSUTREDNINGENS BETÄNKANDE

MED UTREDNING RÖRANDE

PERSONAL- OCH
MATERIELRESURSER M. M.

FÖR GENOMFÖRANDE AV ETT ARBETSPROGRAM

ENLIGT AV UTREDNINGEN TIDIGARE

FRAMLAGT FÖRSLAG

S T O C K H O L M

1 9 4 6

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 168 s. K.
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. S.
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningsslågstiftningen m. m. Hæggström. 99 s. Jo.
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson. 59 s. Fö.
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. S.
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. S.
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. Fö.
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. Fi.
9. 1915 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Hæggström. 62 s. E.
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. Katalog- och Tidsskriftstryck. 217 s. K.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun. 341 s. E.
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman. 216 s. E.
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Marcus 72 s. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

INVESTERINGSUTREDNINGENS BETÄNKANDE

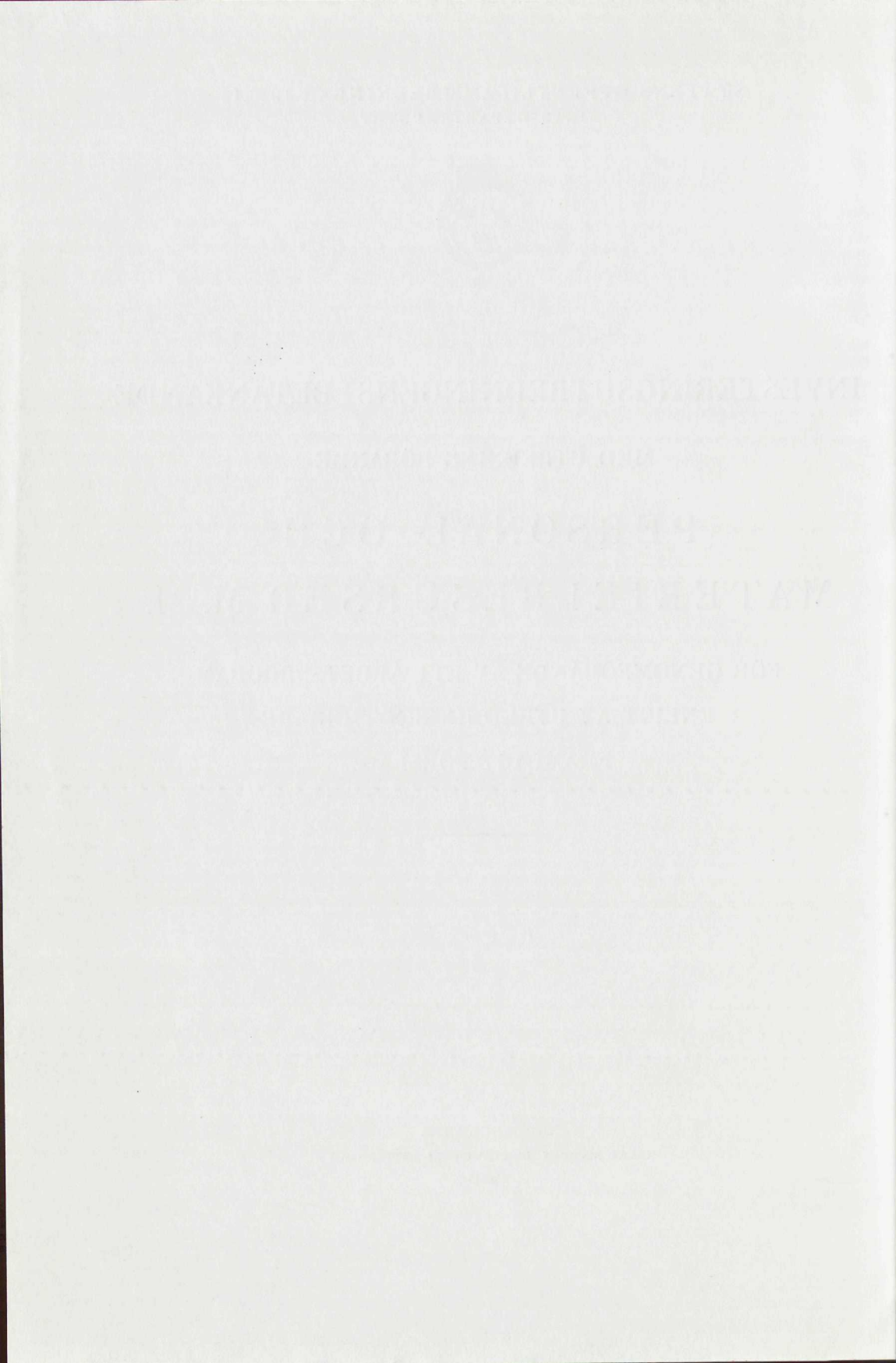
MED UTREDNING RÖRANDE

PERSONAL- OCH MATERIELRESURSER M. M.

FÖR GENOMFÖRANDE AV ETT ARBETSPROGRAM
ENLIGT AV UTREDNINGEN TIDIGARE
FRAMLAGT FÖRSLAG

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
458785

Innehållsförteckning.

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet	5
A. Inledning	7
B. Ledningspersonal	12
1. Tillgång på arbetsledare	12
2. Arbetsledarkvot	13
3. Möjligheterna med hänsyn till tillgången på arbetsledare att öka sysselsättningsprogrammet	14
4. Husbyggnadsprogrammet i investeringsreserven	16
5. Grovarbetsprogrammet i investeringsreserven	18
6. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde	18
C. Arbetsförmän och yrkesarbetare	25
1. Husbyggnadsprogrammet i investeringsreserven	25
2. Grovarbetsprogrammet i investeringsreserven	26
D. Byggnadsmaskiner	31
1. Maskinparkens omfattning	31
2. Husbyggnadsprogrammet i investeringsreserven	32
3. Grovarbetsprogrammet i investeringsreserven	32
E. Transportmedel	36
1. Lastbilar	37
2. Decauvillemateriel	39
F. Verktyg och redskap	41
1. Befintliga resurser	41
2. Produktionsmöjligheter	43
3. Beredskapslagring	44
G. Förläggningsutrymmen	45
1. Behovet av förläggningsutrymmen	45
2. Tillgång på förläggningsbaracker	47
H. Sammanfattning	50
Bilagor.	
1. PM rörande i riket disponibelt arbetsbefäl för byggnads- och anläggningsarbeten	53
2. PM beträffande sysselsättningsmöjligheterna under en investeringsperiod för byggnads- och anläggningsarbetare med hänsyn till tillgången inom riket på byggnadsmaskiner av olika slag	58
3. PM beträffande i riket efter beredskapens upphörande disponibla handredskap för byggnads- och anläggningsarbetare	66

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF THE ...

Study the ...

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

6. ...

7. ...

8. ...

9. ...

10. ...

11. ...

12. ...

13. ...

14. ...

15. ...

16. ...

17. ...

18. ...

19. ...

20. ...

21. ...

22. ...

23. ...

24. ...

25. ...

26. ...

27. ...

28. ...

29. ...

30. ...

31. ...

32. ...

33. ...

34. ...

35. ...

36. ...

37. ...

38. ...

39. ...

40. ...

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

Investeringsutredningen överlämnar härmed vördsamt betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Betänkandet innefattar huvudsakligen uppgifter angående tillgångarna i fråga om ledningspersonal, yrkesarbetare, byggnadsmaskiner, transportmedel, verktyg och redskap samt förläggningsmateriel för de arbeten, vilka avses i de av utredningen upprättade investeringsplanerna.

Under år 1944 utförde investeringsutredningen i samverkan med organisationskontoret inom arméns fortifikationsförvaltning (BRB) vissa undersökningar angående möjligheterna att genomföra investeringsplanerna för budgetåret 1944/45 med hänsyn till personal- och materielresurserna. Eftersom dessa planer i fråga om sammansättning voro i stort sett likartade med dem, som av investeringsutredningen sedermera föreslagits för budgetåret 1945/46, torde BRB:s utredningsresultat kunna antagas i huvudsak vara tillämpliga även beträffande sistnämnda planer. Likaså kunna de av BRB lämnade uppgifterna och de av investeringsutredningen i detta betänkande anlagda synpunkterna väntas i allt väsentligt äga tillämplighet på det förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47, som inom kort torde komma att framläggas av statens arbetsmarknadskommission.

Investeringsutredningen har vid utarbetandet av detta betänkande samrått, utom med BRB, även med statens arbetsmarknadskommission, statens industrikommission, statens trafikkommission, militära myndigheter, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt ett flertal andra myndigheter och organisationer.

Sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 8 december 1944 fastställt ny plan för indelning av statens arbetsmarknadskommissions kansli och därvid samt genom beslut den 9 mars 1945 förordnat om inrättande av en teknisk och en social beredskapssektion för bland annat sådana undersökningar, som bedrivits av investeringsutredningen, har utredningen efterhand överlämnat sina arbetsuppgifter jämte allt utredningsmaterial till kommissionens kansli. Med avgivande av föreliggande betänkande synes investeringsutredningens

verksamhet kunna avvecklas och det årliga arbetet med revision och komplettering av investeringsplanerna, så länge statsmakterna finna att denna form av arbetsmarknadsberedskap bör uppehållas, i dess helhet övertagas av statens arbetsmarknadskommission.

I utarbetandet av detta betänkande har utredningens ledamot statsrådet H. K. E. Mossberg icke deltagit.

Stockholm den 2 januari 1946.

A. THOMSON

A. WESTLING

ERNST SUNDSTRÖM

Harald G. Klintstedt

Bengt Petrelius

Torsten Gustafsson

A. Inledning.

I särskilda betänkanden den 3 april 1944 (SOU 1944: 12 och 13) samt den 28 februari 1945 (SOU 1945: 12 och 13) har investeringsutredningen framlagt förslag till investeringsreserver för budgetåret 1944/45 respektive budgetåret 1945/46, avsedda att vid behov tagas i anspråk för sysselsättande av friställd arbetskraft. Investeringsreserverna äro fördelade på särskilda investeringsplaner för olika grupper av statliga, kommunala och statsunderstödda enskilda anläggningsarbeten m. m.

I anslutning till dessa förslag har investeringsutredningen ansett lämpligt att till särskild behandling upptaga vissa av de spörsmål, som äro av betydelse för det praktiska genomförandet av de olika investeringsplanerna. Utredningen framlägger i det följande resultatet av de undersökningar och överbåganden, som i nämnda avseende ägt rum.

Vad i detta betänkande anföres tager närmast sikte på de investeringsplaner, som upprättats för budgetåret 1945/46 och som framlagts i nyssnämnda betänkande den 28 februari 1945. Utredningen vill emellertid framhålla, att undersökningsresultatet samt därpå grundade slutsatser och rekommendationer i avsevärd mån torde äga giltighet även beträffande eventuellt kommande nya investeringsplaner, i den mån dessa till omfattningen icke alltför mycket avvika från den senast upprättade investeringsreserven.

När det gäller ett program för sysselsättning av sådan arbetskraft, som friställes vid en omfattande arbetsmarknadskris, äro följande faktorer var för sig av mer eller mindre avgörande betydelse i fråga om storleken och sammansättningen av de investeringsplaner, vilka kunna praktiskt realiseras, nämligen

- 1) tillgången på objekt av tillräcklig angelägenhetsgrad,
- 2) planeringsresurserna,
- 3) tillgången på byggnads- och anläggningsmaterial av olika slag samt
- 4) tillgången på ledningspersonal, yrkeskunniga arbetare, verktyg, redskap, byggnadsmaskiner och transportmedel samt på baracker och annat utrustning för förläggning av arbetare.

Utredningen har vid investeringsplanernas upprättande sökt i görligaste mån beakta dessa olika faktorer. De två förstnämnda har det varit möjligt att i stora drag bedöma. Urvalet av investeringsobjekt har skett under samarbete mellan utredningen och olika beredande eller anslagsäskande statliga och kommunala myndigheter m. fl. organ. Härvid har det för utredningen merendels gällt sovring av föreliggande förslag med hänsyn främst till angelägenhetsgraden. I de fall, där utökning av de inom olika förvalt-

ningsområden föreliggande investeringsplanerna synts önskvärd, har utredningen påkallat medverkan härutinnan från vederbörande verksamheter sida inom ramen för föreliggande planeringsresurser. Beträffande de överväganden, som i nu angivna avseenden påverkat investeringsreservens sammansättning, får utredningen hänvisa till förenämnda betänkan.

Vanskligare har varit att bilda sig ett tillnärmelsevis hållbart omdöme i fråga om materialtillgången. Vid utformningen av investeringsplanerna både för budgetåret 1944/45 och för budgetåret 1945/46 rådde en betydande knapphet på flera slag av material, vilka äro nödvändiga för byggnads- och anläggningsarbeten. Läget har numera i vissa avseenden förbättrats men karakteriseras fortfarande av en knapphet, som för övrigt på enstaka punkter blivit än mera utpräglad än tidigare. Materialförsörjningen är emellertid väsentligen beroende av importmöjligheterna i fråga om vissa råvaror samt av bränsleförsörjningens läge. Dessa faktorer kunna relativt snabbt förändras. Med hänsyn härtill ansåg sig utredningen vid investeringsplanernas uppgörande icke kunna tillmäta materialläget betydelse i vidare mån än att utredningen dels inom varje arbetsområde vid valet mellan olika ifrågakommande arbetsobjekt gav företräde åt sådana företag, beträffande vilka materialtillgången — såvitt vid förslagens behandling kunde bedömas — icke gav anledning till större farhågor, dels överhuvud taget undansköt sådana objekt, vilkas genomförande inom en närmare framtid kunde bedömas såsom särskilt vanskligt ur materialsynpunkt. I övrigt utgick utredningen, oberoende av det aktuella materialförsörjningsläget, från den allmänna arbetshypotesen att materialfrågan vid den tidpunkt, då investeringsreserven behövde tagas i anspråk, i stort sett skulle kunna lösas på ett tillfredsställande sätt. Med hänsyn till risken för att denna hypotes skulle visa sig felaktig ansåg sig utredningen emellertid samtidigt böra upprätta och framlägga förslag till en särskild investeringsreserv av utpräglade grovarbeten såsom alternativ till de materialkrävande företag, vilka uppförts i den allmänna investeringsreserven.

Vad angår tillgången på ledningspersonal, yrkeskunniga arbetare, verktyg, redskap, arbetsmaskiner, transportmedel och förläggingsutrustning m. m. (personal- och materielresurserna) har investeringsutredningen vid upprättandet av investeringsplanerna sökt i görlig mån beakta även läget i dessa avseenden. Detta har dock kunnat ske endast i relativt begränsad omfattning. Det möter stora svårigheter att med anspråk på större noggrannhet göra förutsägelser om dessa resurser vid den tidpunkt, då investeringsreserven kan behöva tagas i anspråk. Föreliggande resurser av denna art kunna också genom olika förberedelseåtgärder kompletteras under tiden fram till investeringsreservens ianspråktagande. Betydelsen av nämnda faktorer varierar vidare i hög grad allt efter sättet för investeringsreservens utnyttjande. Detta utnyttjande är i sin tur självfallet beroende på karaktären av det arbetsmarknads- och materialläge, i vilket planerna skola tagas i anspråk. Många alternativ kunna därvid tänkas. Utredningen inskränker sig för överskådlighetens skull till att i det följande räkna med två skilda ytterlighets-

fall. Såsom utgångspunkt för de överväganden i fråga om personal- och materielresurserna, för vilka i det följande redogöres, anser sig utredningen här böra meddela vissa uppgifter angående den sysselsättningsvolym, varmed man enligt utredningens förslag har att räkna för dessa motsatta huvudalternativ.

Det ena av nämnda båda alternativ avser en arbetsmarknadskris under förhållanden, då materialresurser och tillgång till specialarbetare medgiva utnyttjande i full utsträckning av de i den allmänna investeringsreserven upptagna företagen, icke blott grovarbetena utan även de mera materialkrävande arbetsobjekten. *Det andra* fallet åsyftar en kris under samtidigt rådande materialbrist, vilken medför att såsom arbetslöshetsarbeten kunna utnyttjas väsentligen endast de i den särskilda grovarbetsreserven upptagna företagen samt de i den allmänna investeringsreserven ingående grovarbetena.

För det första här angivna ytterlighetsfallet skulle — såsom framgår av 1945 års betänkande (s. 349) — utredningens förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 medgiva en sysselsättningsvolym om 23,1 milj. dagsverken, varav 17,4 milj. för grovarbetare, 4,1 milj. för yrkesarbetare i egentlig anläggningsverksamhet och 1,6 milj. för arbetare vid industriföretag. I dessa dagsverkstal hava inräknats sysselsättningssiffror i vederbörande fabriker för sådana investeringsobjekt, som väsentligen utgöras av industribeställningar — exempelvis beställningar av rullande järnvägsmateriel, truckar, bilar, nya maskinaggregat för kraftverk och dylikt — men däremot icke byggnadsämnesindustriens sysselsättningssiffror för produktion av råvaror och halvfabrikat erforderliga för investeringarna i anläggningsföretag. Den allmänna investeringsreserven skulle möjliggöra en sysselsättning i medeltal per arbetsdag under ett år av ca 77 000 man. Denna sysselsättningssiffra är av ungefär samma storleksordning som den normala omfattningen av arbetena inom de verksamhetsområden, vilka beröras av investeringsplanerna. Ett utnyttjande av den allmänna investeringsreserven helt eller i större utsträckning samtidigt med att den ordinarie byggnads- och anläggningsverksamheten pågår i oförminskad omfattning skulle därför innebära en avsevärd utvidgning av verksamheten och ställa stora krav på arbetsorganisationen.

Vid det andra ytterlighetsfallet — vilket såsom nämnts förutsätter, att alla anläggningsarbeten av grovarbetsnatur såväl i den allmänna investeringsreserven som i den särskilda grovarbetsreserven behöva tagas i anspråk — har man emellertid att räkna med än större organisatoriska svårigheter. Såsom framgår av den i 1945 års betänkande intagna sammanfattningen (s. 347 ff), inrymmer den allmänna investeringsreserven sådana företag, som huvudsakligen utgöras av grovarbeten — väg-, flygfälts- och hamnbyggnader, linjeomläggningar, anläggningar för dubbelspår, för vattenförsörjning och avlopp m. m. — för ca 375 milj. kronor. Härtill kommer den särskilda grovarbetsreserven, huvudsakligen vägbyggnader, med en kostnadsram av ca 240 milj. kronor. Investeringsreserverna innehålla sålunda tillhoppa företag av grovarbetsnatur för en sammanlagd kostnad av 615

milj. kronor. Om man härtill lägger även kostnaden, omkring 45 milj. kronor, för ett års arbeten på redan påbörjade beredskapsföretag, skulle det största grovarbetsprogram, varmed man kan räkna, inrymma arbeten för i runt tal 660 milj. kronor.

Om detta grovarbetsprogram skulle genomföras i dess helhet, skulle det innebära en sysselsättningsvolym av ungefär samma storlek som den allmänna investeringsreserven. Programmet skulle sålunda i medeltal per arbetsdag under ett år kunna bereda arbete åt 77 000 man.

De angivna styrkesiffrorna grundas på det antal dagsverken, som kan utföras i genomsnitt per arbetsdag under hela året. Antalet effektiva sysselsättningsdagar årligen per man blir emellertid av olika skäl (semester, olycksfall, sjukdom m. m.) mindre än årets arbetsdagar. Den arbetsstyrka, som kan sysselsättas, blir sålunda i realiteten i motsvarande grad större.

För den stationära industrien kan man räkna med att i genomsnitt per arbetare 20 å 30 arbetsdagar per år åtgå till ledighet av huvudsakligen nyss angivna anledningar. Man skulle sålunda kunna räkna med 270 å 280 effektiva arbetsdagar per man och år. Vid investeringsreservens utnyttjande tillkomma emellertid åtskilliga omständigheter, som äro ägnade att ytterligare reducera antalet effektiva arbetsdagar. Investeringsplanerna avse sålunda till huvudsaklig del byggnads- och anläggningsarbeten, inom vilka antalet på grund av olycksfall förlorade arbetsdagar är avsevärt större än när det gäller fabriksindustrien. Den omständigheten, att det vid här avsedda företag delvis blir fråga om ovan arbetskraft, verkar i samma riktning. Investeringsreservens företag äro vidare till övervägande del utomhusarbeten och såsom sådana mer eller mindre beroende av årstidsvariationer i fråga om temperatur, vattenstånd, isförhållanden, snömängd och liknande förhållanden. Dessa variationer göra företagen i växlande grad säsongbundna. För vissa slag av arbeten, t. ex. vägbeläggningar, kan man räkna med arbetssäsong under endast 3 å 4 månader av året, under det att andra arbeten utan större olägenheter kunna bedrivas året runt. Arbetssäsongen för olika slag av arbeten varierar också i hög grad i olika delar av landet och är i regel avsevärt längre i de södra än i de norra delarna av landet. Enär endast vissa slag av byggnads- och anläggningsarbeten lämpligen kunna drivas vintertid, under det att så gott som alla arbetskategorier kunna utföras under den varma delen av året, kunna svårigheter uppstå att vid reservens fulla utnyttjande hålla lika stor arbetarstyrka sysselsatt året runt. För att övervinna dessa svårigheter synes man kunna gå fram efter två linjer. Dels kan man koncentrera arbetsstyrkan sommartid på sådana arbeten, vilka endast kunna bedrivas under denna årstid, och vintertid på arbeten, vilka kunna utföras tämligen oberoende av de klimatiska faktorerna. Dels kan man därutöver i viss mån överflytta till vintersäsongen sådana arbeten, som visserligen lämpligast bedrivas såsom sommararbeten men vilka utan större merkostnad kunna utföras såsom vinterbyggen. Även om man genom dylika åtgärder skulle kunna åstadkomma ett fullt utnyttjande av reserven med jämn sysselsättning året om, medföra å andra sidan åtgärderna vissa spilldagar för överflyttning av

arbetskraft mellan olika arbetsplatser, vilket är ägnat att minska antalet effektiva arbetsdagar per arbetare och år.

Med beaktande av nu antydda omständigheter synes antalet effektiva arbetsdagar per årsarbetare icke böra uppskattas högre än till omkring 250, en uppskattning som även med hänsyn till erfarenheterna från utförda beredskapsarbeten kan betraktas såsom sannolik. Om man utgår ifrån denna siffra, skulle med de av investeringsutredningen framlagda sysselsättningsprogrammen kunna beredas arbete åt i runt tal 90 000 årsarbetare, vilketdera av de i det föregående angivna ytterlighetsfallen man än räknar med. Arbetsstyrkan måste dock förutsättas kunna variera inom vissa gränser. Under kortare tidrymder kan den sålunda komma att bli väsentligt större. Förslagsvis bör man räkna med en maximistyrka av omkring 120 000 man.

Det är tydligt, att genomförandet av ett sysselsättningsprogram av denna storleksordning kan komma att medföra svårigheter, särskilt om den ordinarie byggnads- och anläggningsverksamheten samtidigt fortgår i normal omfattning.

Under år 1944 utförde investeringsutredningen vissa undersökningar angående möjligheterna att genomföra det planerade stora sysselsättningsprogrammet för budgetåret 1944/45 med hänsyn till personal- och materielresurserna. Sedermera har undersökningsmaterialet i viss omfattning kompletterats för bedömande av möjligheterna att genomföra sysselsättningprogrammet för budgetåret 1945/46. Undersökningarna hava utförts i samverkan med organisationskontoret inom arméns fortifikationsförvaltning (BRB) ävensom med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission och ett flertal andra myndigheter samt med vissa enskilda sammanslutningar och affärsföretag. För resultaten av undersökningarna ävensom för av desamma föranledda åtgärder och förslag redogöres i det följande.

B. Ledningspersonal.

Till ledningspersonalen för husbyggnads- och anläggningsarbeten kan förutom de egentliga arbetsledarna även räknas erforderlig personal för central ledning av verksamheten. Hit höra vidare kontrollanter, kameral personal och annan kontorspersonal samt arbetsförmän. Eftersom man vid en omfattande arbetslöshet bland kroppsarbetarna även torde kunna räkna med viss arbetslöshet bland kontorspersonalen inom olika områden av näringslivet, och då därjämte kameral och annan kontorspersonal vanligen är mindre specialiserad än övriga kategorier av ledningspersonal och därför lättare kan överflyttas från andra verksamhetsfält, torde rekryteringen av dylik personal för sysselsättningsprogrammets genomförande bli förhållandevis lättare än rekryteringen av erforderlig ledningspersonal i övrigt. Med hänsyn härtill har frågan om tillgången på kontorspersonal icke närmare behandlats i det följande. Det bör dock framhållas, att enligt de erfarenheter man har från tidigare perioder av stor arbetslöshet vissa svårigheter kunna uppstå att anskaffa tillräckligt antal kompetenta redogörare.

Arbetande förmän är en kategori av ledningspersonal, som intager en mellanställning mellan de egentliga arbetsledarna och de yrkeskunniga specialarbetarna. Spörsmålet om rekryteringen av förmän för investeringsprogrammet hänger nära samman med frågan om tillgången på yrkeskunniga arbetare och beröres därför i samband med denna fråga.

Med hänsyn till här angivna omständigheter har utredningen ansett sig kunna begränsa framställningen under förevarande avsnitt till att avse endast arbetsledare i egentlig bemärkelse och kontrollanter ävensom personal för central ledning av arbetena.

1. Tillgång på arbetsledare.

Organisationskontoret för byggnads- och reparationsberedskap inom arméns fortifikationsförvaltning (BRB) har i en den 1 september 1944 dagtecknad promemoria (bil. 1 s. 56) rörande i riket disponibelt arbetsbefäl för byggnads- och anläggningsarbeten med ledning av uppgifter från 1941 års beredskapsmönstring beräknat antalet tillgängliga arbetsledare. Enligt denna promemoria skulle antalet »troligen användbara» arbetsledare vara ca 7 500 och antalet »sannolikt icke användbara» ca 4 500. Härvid hava icke medräknats förmän och arbetsbasar. Till gruppen »sannolikt icke användbara» hava i detta sammanhang räknats konstruktörer och konsulterande

ingenjörer, beroende på att dessa kategorier av teknisk personal åtminstone i viss utsträckning erfordras för planerings- och projekteringsändamål även under en arbetsmarknadskris. Till gruppen »sannolikt icke användbara» synas därjämte ha räknats både de arbetsledare, vilka övergått till annan verksamhet, och vissa av dem, vilka normalt äro sysselsatta med anläggningsarbeten men som icke ansetts ha tillfredsställande kvalifikationer.

2. Arbetsledarkvot.

För att bilda sig en uppfattning om storleken av det sysselsättningsprogram, som kan genomföras med tillgängliga arbetsledare, måste man utom antalet arbetsledare även bestämma antalet arbetare per arbetsledare (arbetsledarkvoten). För att få uppgift om storleken av denna kvot för byggnads- och anläggningsarbeten har investeringsutredningen under hand inhämtat uppgifter från en del myndigheter och entreprenadfirmor, däribland byggnadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission, aktiebolaget Skånska cementgjuteriet och Svenska aktiebolaget Christiani & Nielsen. Enligt dessa uppgifter skulle arbetsledarkvoten variera på följande sätt för olika slag av arbeten.

Arbetsobjekt	Arbetsledarkvot	
	Lägst resp. högst	Medeltal
Industribyggnader och liknande.....	20—60	30
Bostadsbyggnader	20—60	25
Vägbyggnader	30—90	40
Brobyggnader	10—50	25
Flygfältsarbeten	10—30	20
Vatten- och avloppsledningsarbeten...	15—40	20

Enligt en annan, av BRB verkställd utredning befanns vid 15 större byggnadsfirmor arbetsledarkvoten i genomsnitt vara 22,5 (jfr bil. 1, s. 57). BRB har i anslutning härtill framhållit, att man som godtagbart medelvärde för kvoten skulle kunna sätta 25, även om man av försiktighetsskäl helst borde räkna med det funna medelvärdet, d. v. s. 22,5.

Såsom framgår av dessa undersökningsresultat varierar arbetsledarkvoten i hög grad. I regel är kvoten lägre ju mer rationaliserat arbetet är. Arbetsstudier, större mekanisering och andra åtgärder leda till en allt längre driven rationalisering av byggnads- och anläggningsarbetena. En konsekvens härav blir, att man kan motse en ökning av arbetsledarbehovet i relation till arbetsstyrkan.

Vid svårare arbetslöshet torde man emellertid få räkna med i viss mån ändrade förhållanden. Sålunda är det ekonomiskt motiverat, att för en utvidgning av byggnads- och anläggningsarbetena i krisbekämpande syfte

räkna med en något mindre långt driven mekanisering än för normala arbeten. Det kan nämligen förväntas, att byggnadsmaskiner icke finnas tillgängliga för att vid en ansvällning av anläggningsverksamheten genomföra samma grad av mekanisering som vid normal omfattning av denna verksamhet. Att för en sådan tillfällig ökning av verksamheten företaga motsvarande ökning av maskinparken skulle medföra så stora fasta kostnader, att företagen bleve fördyrade. Vidare torde man för arbetslöshetsarbeten vid en mycket omfattande arbetslöshet bliva tvungen att i viss mån eftersätta rationaliseringssträvandena även med hänsyn till att tillgången på arbetsledare i en sådan situation blir knapp. Dessa förhållanden tala för att man för arbetena i investeringsreserven skulle kunna räkna med större arbetsledarkvot än normalt.

Å andra sidan måste dock hänsyn tagas till det förhållandet, att arbetslöshetsarbetena i regel utföras med huvudsakligen ovana arbetare, vilka kräva mera tillsyn och handledning än van arbetskraft. Denna omständighet talar för att det skulle fordras en större arbetsledarpersonal än normalt för att leda sådana arbeten på ett i allo tillfredsställande sätt. För arbeten, som drivas med ovan arbetskraft, torde, om samma tekniska nivå skall uppehållas som i fråga om ordinarie arbeten, behovet av ledningspersonal uppskattningsvis vara 35 à 50 % större än vid användande av uteslutande yrkesvana arbetare. Det må i detta sammanhang omnämnas, att under den svåra arbetsmarknadskrisen på 1930-talet, då maximalt vid vägbyggnader och andra liknande arbeten sysselsattes ca 45 000 man (till större delen i dåvarande arbetslöshetskommissionens regi), arbetsledarkvoten för kommissionens arbeten steg till 30 och tidvis ännu högre, en kvot som likväl enligt vunna erfarenheter icke var tillfredsställande för arbetenas rationella bedrivande.

Om man räknar med en arbetsledarkvot av 20 eller 25, skulle de 7 500 »troligen användbara» arbetsledarna enligt BRB:s beräkning räcka till för en arbetsstyrka av 150 000 à 185 000, d. v. s. ungefär för den redan nu med husbyggnads- och anläggningsarbeten sysselsatta arbetsstyrkan. Härav kan man sluta sig till — vilket ju också är ett känt faktum — att kvalificerade arbetsledare för närvarande hava full sysselsättning och att, om den nuvarande ordinarie byggnadsverksamheten bibehålles, bedrivandet av ett stort sysselsättningsprogram för friställd arbetskraft torde komma att i hög grad försvåras på grund av den begränsade tillgången på ledningspersonal.

3. Möjligheterna med hänsyn till tillgången på arbetsledare att öka sysselsättningsprogrammet.

Möjligheterna att genom utbildning öka tillgången på arbetsledare måste betecknas som relativt begränsade. För den mera kvalificerade personalen är sålunda utbildningstiden mycket lång, varför det icke gärna är möjligt att utbilda sådan personal för en näraliggande arbetsmarknadskris. Överhuvud taget torde man böra framgå med en viss försiktighet i fråga om

ökning av arbetsledarkåren, eftersom denna kår genom alltför stark överdimensionering skulle bli extremt konjunkturberoende. De lämpliga och genomförbara åtgärderna för komplettering och effektivisering av arbetsledarkåren med hänsyn till en arbetsmarknadskris torde därför i huvudsak inkränka sig till en förstärkning av kvalifikationerna hos vissa grupper av arbetsledare i förening med nyutbildning av vissa grupper av lägre ledningspersonal. Båda dessa åtgärder torde få begränsas till vad som kan vinnas medelst kortare praktiska och teoretiska kurser. En utväg, som likaledes bör utnyttjas, är att vid de arbeten, som normalt bedrivs, hålla arbetsledarkvoten låg under högkonjunkturer för att i förväg säkerställa en marginal för expansion av verksamheten inom den normala organisationsramen. En i sådant syfte företagen måttlig ökning av ledningspersonalen behöver icke medföra några större merutgifter, eftersom en rikligare tillgång på ledningspersonal medgiver ett rationellare bedrivande av arbetena, och de ökade utgifterna för arbetsledning sålunda kunna kompenseras helt eller delvis genom besparingar på arbetskostnaderna i övrigt. Redan det förhållandet, att arbetsledarkvoten, såsom av den föregående redogörelsen framgår, normalt brukar variera inom relativt vida gränser, tyder på att ett sådant antagande är berättigat.

Om, på sätt nyss anförts, man förkastar tanken på att söka snabbutbilda en stor arbetsledarkår för genomförande av investeringsreserverna och reducerar utbildningsprogrammet till att avse kortare kurser för vissa specialuppgifter, förvandlas frågan om ledningspersonalens tillräcklighet väsentligen till ett spørsmål om de befintliga arbetsledningsresursernas rationella tillvaratagande. Principiellt bör man därvid sträva efter att från den mest kvalificerade personalen avlasta så mycket som möjligt av det rutinarbete, som normalt tynger även personal på ledande poster. Detta kan ske genom att kontorsorganisationen i mån av behov utbygges och genom att personal med lägre kompetens — eventuellt efter någon komplettering av utbildningen — får övertaga alla sådana uppgifter, som godtagbart kunna skötas av sådan personal. Av liknande skäl bör företagas en decentralisation av arbetsuppgifter från de centrala ledningsorganen till deras distrikt- och platsorgan, varigenom kontorsarbetet bör kunna förenklas och en expansion av anläggningsverksamheten underlättas.

En successiv överflyttning av arbetsuppgifter till personal med lägre kompetens på sätt här antytts måste därjämte, som förut nämnts, kompletteras med att de underordnade arbetsledarkategorierna numerärt ökas genom nyutbildning. Med hänsyn till ovissheten huruvida och vid vilken tidpunkt investeringsreserverna i större utsträckning behöva tagas i anspråk bör dock en sådan nyutbildning av arbetsledare för närvarande endast avse ett så stort antal, att man kan bemästra den första ansvällningen av verksamheten vid en arbetsmarknadskris. Man bör därjämte vidtaga sådana förberedelser, att man i fortsättningen kan i mån av behov och med minsta möjliga tidsutdräkt utbilda ytterligare arbetsledare. Skulle man redan före en kris utbilda alltför många lägre arbetsledare kan det befaras, att en väsentlig del av den-

na personal skulle få vänta så länge innan den finge tillämpa sina kunskaper, att förnyade utbildningsåtgärder måste vidtagas, när personalen en gång skulle behöva tagas i anspråk som arbetsledare.

Genom att planeringen av de i investeringsplanerna ingående arbetena göres så fullständig som möjligt underlättas en expansion inom byggnadsverksamheten. Dels minskas nämligen arbetsledningens uppgifter, om arbetsobjekten äro väl förberedda. Dels kan personal, som eljest skulle haft att syssla med projektering o. d., i den mån erforderlig planering är utförd, disponeras för arbetsledningsuppgifter i egentlig mening. Enär man synes böra göra sig beredd på att en kommande arbetsmarknadskris liksom tidigare kriser kan komma att sträcka sig över flera år, är det desto mer angeläget att planeringsarbetet blir fullständigt. Det bör helst även omfatta arbeten för mer än ett års sysselsättningsprogram. Det kan nämligen i en sådan kris visa sig ogörligt att få den tekniska personalen att räcka till att parallellt med genomförandet av ett sysselsättningsprogram förbereda ytterligare program av motsvarande omfattning.

I viss utsträckning kunna förberedelserna utsträckas till att omfatta även sådana åtgärder, som normalt räknas till arbetsledningsuppgifterna. Sålunda kunna förläggningsmöjligheterna för arbetskraft undersökas på förhand och planer för placering av baracker, förråd o. d. uppgöras. Vidare kunna detaljplaner uppgöras för arbetskraftsdisposition, transporter och arbetets bedrivande över huvud taget. Genom sådana förberedelser, vilka dock icke gärna kunna utföras annat än för de mest aktuella arbetena, kan även arbetsledningens uppgift i en kris underlättas.

Utöver det ovan anförda må framhållas, att arbetsledningen för kortare tidsperioder torde kunna tåla en ej oväsentlig överbelastning dels genom att vissa uppgifter skjutas åt sidan, dels genom att övertidsarbete utföres. En sådan överbelastning bör dock icke tillgripas annat än som en nödfallsåtgärd, då arbetsledarfrågan icke kan lösas på annat sätt, och den bör icke utnyttjas annat än temporärt.

Då utredningen efter dessa överväganden av allmänt principiell natur övergår till att diskutera mera detaljerade och konkretiserade åtgärder, synes det lämpligt att vart för sig behandla de båda ytterlighetsfall av investeringsreservernas utnyttjande, som angivits i inledningen (s. 9).

4. Husbyggnadsprogrammet i investeringsreserven.

Vad angår det första ytterlighetsfallet — att den allmänna investeringsreserven skulle utnyttjas i dess helhet — vill utredningen beträffande husbyggnadsprogrammet erinra om, att det icke torde vara lämpligt att utföra investeringsreservens husbyggnader vid en tidpunkt med livlig husbyggnadsverksamhet i övrigt och därigenom åvägabringa en extra ansvällning av detta slag av verksamhet. Enligt utredningens mening bör husbyggnads-

verksamheten helst icke gå nämnvärt över 1939 års nivå. Den ökning av husbyggnadsarbetarekåren, som skulle bli följden av en större forcering, skulle nämligen för framtiden medföra ökade arbetslöshetsrisker inom det relativt konjunkturkänsliga husbyggnadsfacket. I den av byråchefen Alf Johansson verkställda utredningen angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd har givits uttryck åt samma uppfattning. Enligt de riktlinjer för bostadsbyggandet, vilka uppdragits i denna utredning, bör byggnadsproduktionen under en 5-årsperiod hållas vid ungefärligen den nuvarande nivån. Bostadsproduktionsplanen avser att i första hand avhjälpa den betydande bostadsbrist, som uppstått under de första krigsåren, medan bostadsbyggandet därefter anses böra alltmåra inriktas på en höjning av bostadsstandarden. Utöver det aktuella nybyggnadsbehovet föreligger nämligen ett stort latent behov av att ombygga sådana bostäder, som icke uppfylla rimliga bostadshygieniska krav. Vidare beräknas åtgärder för åstadkommande av rymligare bostäder bli aktuella inom en nära framtid. Även kvartersssanering i äldre samhällsbebyggelse förutses komma att medföra stora mängder av arbetsobjekt, särskilt inom de större städerna. Vidare är landsbygdens husbyggnadsbestånd ett angeläget investeringsområde, inom vilket såväl bostads- som ekonomibyggnader i förhållandevis stor utsträckning kräva moderniseringar och ombyggnad. Därest alla dessa byggnadsbehov i stad och på landsbygd komma att tillgodoses, kan man räkna med att husbyggnadsverksamheten under ett avsevärt antal år framåt bibehållas i stort sett på nuvarande nivå.

Emellertid synes man böra räkna med en ökad konjunkturkänslighet även hos bostadsproduktionen, när en gång den värsta bostadsbristen blivit hävd och icke längre framstår såsom en starkt pådrivande faktor. Man måste också taga med i räkningen sådana faktorer som rent lokala variationer i bostadsproduktionsbehovet och administrativa svårigheter, t. ex. vid genomförandet av ett program för kvartersssanering. Särskilt i vad det gäller den icke statssubventionerade bostadsproduktionen måste man vidare beakta möjligheten av stora svängningar i produktionens omfattning med hänsyn till sådana omständigheter som den allmänna konjunkturutvecklingen och ändringar i ränteläget. Såvitt angår den stora produktionssektor, som utgöres av fabriks-, kontors-, lager- och bostadsbyggen för industrien samt husbyggen för handel, samfärdsl och andra till det enskilda näringslivet hänförliga ändamål, måste man likaledes vara beredd på betydande konjunkturvariationer.

Husbyggnaderna i den allmänna investeringsreserven torde främst böra ses såsom ett medel att utjämna variationer av ovan antydd art i sysselsättningsgraden inom husbyggnadsverksamheten.

Med hänsyn till det ovan anförda bör såvitt ej för särskilda fall tvingande omständigheter föreligga, investeringsreserven av husbyggnader icke komma till utförande annat än i den mån husbyggnadsverksamhetens normala omfattning ej därigenom överskrides.

Den sammanlagda reserven av husbyggen innefattar arbeten för ca 187

milj. kronor, en siffra som — i betraktande av att hela byggnadsindustriens produktionsvärde kan uppskattas till 1,5 à 1,7 miljarder kronor per år — betecknar ett jämförelsevis litet produktionstillskott. Med hänsyn till dessa omständigheter bör ett utförande av reserven av husbyggen icke medföra större arbetsorganisatoriska svårigheter.

5. Grovarbetsprogrammet i investeringsreserven.

Det i allmänna investeringsreserven ingående programmet för anläggningsarbeten är avsevärt mindre än det program för dylika arbeten, som är avsett att tillgripas, därest en svår arbetslöshet skulle inträffa samtidigt med materialbrist och sålunda i en situation, som föranleder att sysselsättningsprogrammet måste koncentreras till de icke materialkrävande anläggningsarbetena i såväl den allmänna investeringsreserven som den särskilda grovarbetsreserven. Diskussionen beträffande ledningspersonal för anläggningsarbeten synes med hänsyn härtill kunna inskränkas till att avse endast det sistnämnda alternativet, d. v. s. det andra av de inledningsvis angivna ytterlighetsfallen.

Såsom i inledningen framhållits, skulle därvid kunna beredas sysselsättning åt i genomsnitt 90 000 man under ett år. Tillfälligtvis skulle arbetsstyrkan kunna stiga till 120 000 man.

De största grovarbetsprogrammen skulle därvid falla på följande ämbetsverk, nämligen väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens järnvägar, de militära förvaltningarna, statens vattenfallsverk och telegrafverket. Av dessa ämbetsverk intager väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i fråga om arbetsvolymen en särställning. För övriga här nämnda verk eller grupper av verk utgöra de sammanlagda investeringsreserverna av grovarbeten endast ca $\frac{1}{6}$ av hela grovarbetsprogrammet. Den expansion av verksamheten, som ett ianspråktagande av dessa reserver skulle innebära för vederbörande ämbetsverk, måste betraktas såsom förhållandevis måttlig även i jämförelse med omfattningen av verkens normala byggnads- och underhållsarbeten.

6. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde.

Helt annorlunda ställa sig förhållandena för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens del. Denna styrelses ämbetsområde omfattar nämligen ett flertal viktiga och i fråga om grovarbeten mycket stora investeringsfält, såsom vägunderhåll, väg- och gatubyggnader, anläggningar för vattenförsörjning och avlopp, hamn- och farledsbyggnader, flygfältsarbeten, oljelagringsanläggningar m. fl. Grovarbetsprogrammets genomförande skulle kunna medföra, att inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde under ett år skulle utföras reservföretag för 500 milj. kronor. Lägges härtill väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ordinarie byggnads- och underhållsverksamhet, på

senare tid motsvarande en utgiftssumma av i runt tal 100 milj kronor per år, skulle arbetsprogrammets kostnad svälla till ej mindre än 600 milj. kronor, d. v. s. verksamheten skulle sexdubblas. Den totala arbetsstyrkan vid arbeten inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens arbetsområde skulle därvid kunna stiga till ca 80 000 man i genomsnitt under ett år och tillfälligtvis till 100 000 à 110 000 man. Hela denna arbetsstyrka skulle dock ej vara anställd hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Sådana arbeten som byggnader för handelshamnar, väg- och gatubyggnader i städerna, en betydande del av anläggningarna för vattenförsörjning och avlopp m. fl. komma sannolikt att utföras genom vederbörande kommuners försorg, och övriga arbeten beräknas till avsevärd del komma att utföras på entreprenad. Därjämte torde i likhet med vad nu är fallet en betydande del av arbetena inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde komma att utföras av statens arbetsmarknadskommission. En mycket avsevärd arbetskvantitet kommer dock att återstå för styrelsen att utföra i egen regi, och styrelsen har därjämte att ombesörja statens kontroll för samtliga arbeten inom ämbetsområdet.

Vid övervägandena beträffande ledningspersonal synas arbetena inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens område böra betraktas såsom en enhet, inom vilken ledningspersonalen kan dirigeras till det arbetsfält, där den bäst behöves. Om man räknar med normal arbetsledarkvot för arbeten av detta slag, 25 à 20, skulle arbetsledarbehovet inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde vid genomförandet av den ordinarie byggnads- och underhållsverksamheten jämte hela grovarbetsprogrammet i reserverna uppgå till 3 000 à 4 000 personer. I den mån arbetena utföras på entreprenad erfordras ett antal kvalificerade kontrollanter, vilka således undandragas den direkta arbetsledningen. I det nämnda arbetsledarbehovet inbegripes dock behovet av kontrollanter.

Enligt en i Svenska vägföreningens tidskrift för år 1944 (nr 9) återgiven undersökning av direktören H. Melin ha svaren på en rundfråga till statliga och kommunala myndigheter, entreprenörer och vissa andra enskilda företag visat, att det inom väg och vattenbyggnadsstyrelsens ämbetsområde skulle finnas 1 460 arbetsledare för byggnadsarbeten disponibla vid en arbetsmarknadskris. Om man härtill lägger de för vägunderhållet anställda arbetsledarna samt vissa tillskott av ledningspersonal, som torde hava uppkommit i och med försvarsberedskapens avveckling, synes man kunna uppskatta antalet tillgängliga arbetsledare inom ifrågavarande områden till i runt tal 2 000. Man skulle sålunda hava att räkna med en mycket stor brist på ledningspersonal vid fullt utnyttjande av hela det i investeringsreserverna ingående grovarbetsprogrammet. Om detta program vid behov skall kunna genomföras i rimlig utsträckning, måste därför särskilda åtgärder vidtagas för att öka tillgången på arbetsledare.

Vad till en början gäller den högkvalificerade tekniska personalen är det, som förut nämnts, icke möjligt att snabbtutbilda sådan personal, utan man får inskränka sig till att rationellt tillvarata tillgängliga resurser. Enligt av väg-

och vattenbyggnadsstyrelsen utförda beräkningar skulle vid ett fullt genomförande av grovarbetsprogrammet erfordras ytterligare ca 100 civilingenjörer i styrelsens tjänst förutom de redan anställda. Motsvarande behov för kommunernas och entreprenadfirmornas del torde kunna uppskattas till samma storleksordning. På uppdrag av investeringsutredningen har Yngre väg- och vattenbyggares förening (YVF) tillfrågat samtliga under åren 1931—1944 utexaminerade högskoleingenjörer inom väg- och vattenbyggnadsfacket, huruvida de vore intresserade av att vid en arbetsmarknadskris taga anställning inom den verksamhet, som nu avses. Av ej fullt 950 tillfrågade personer hade cirka 600 eller 63 % lämnat svar. Med ledning av svaren har beräknats, att 120 i annan verksamhet sysselsätta ingenjörer skulle vara intresserade av att ägna sig åt ifrågavarande arbetsuppgifter. En ytterligare reserv av civilingenjörer finnes bland dem, som efter utgången av år 1944 utexaminerats och komma att utexamineras från de tekniska högskolornas fackavdelningar för väg- och vattenbyggnad. Dessa nya civilingenjörer uppgå till inemot ett 100-tal per år, men endast en del av dem torde kunna påräknas för det verksamhetsfält, som här avhandlas. Härutöver måste beaktas, att antalet tillgängliga ingenjörer måste minskas med hänsyn till avgång på grund av ålder och dödsfall samt övergång till verksamhet inom annat fack.

Av det ovan anförda kan dragas den slutsatsen, att antalet civilingenjörer, som kunna påräknas för ifrågavarande ändamål, är otillräckligt, till och med om man skulle antaga, att alla de, som förklarat sig intresserade för dessa arbetsuppgifter, även skulle stå till förfogande, när behovet aktualiseras. Ett sådant antagande är dock alltför optimistiskt. I verkligheten bero säkerligen möjligheterna att utan särskild förhöjning av löneskalan förvärva sådana ingenjörer, som hittills verkat inom andra områden, på konjunkturutvecklingen inom områdena i fråga. Skulle det exempelvis bli dåliga konjunkturer på andra områden, inom vilka väg- och vattenbyggnadsingenjörer hava sin verksamhet, kan man troligen till och med få en större tillströmning till det här behandlade verksamhetsfältet än den, som angivits i YVF:s utredning.

För att icke taga stora och onödiga risker synes det angeläget att effektiva förberedelser göras för att minska belastningen på den kvalificerade personalen vid en arbetsmarknadskris. För detaljplanering av i investeringsreserverna ingående företag sysselsättas hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ett hundratal personer, varav ett tiotal äro civilingenjörer. Det är mycket angeläget, att detaljplaneringen göres så omfattande och fullständig som möjligt, så att så stora delar som möjligt av planeringspersonalen vid en arbetslöshet kunna överflyttas till verkställighetsuppgifter.

Såsom i de allmänna synpunkterna på s. 15 framhållits, finns även möjligheten att avlasta vissa arbetsuppgifter från den högt kvalificerade personalen och överlämna dem åt personer med något lägre kompetens. En sådan arbetsuppgift, som hittills i betydande grad skötts av civilingenjörer men som borde till avsevärd del kunna överflyttas på ingenjörer med lägre teknisk utbildning, är platskontrollen vid brobyggnader och andra konstär-

beten samt vid vägbeläggningar. För att underlätta en sådan överflyttning av arbetsuppgifter erfordras specialutbildning av den personal, som skall övertaga kontrolluppgifterna i fråga. Efter framställning av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i samråd med statens arbetsmarknadskommission och investeringsutredningen har Kungl. Maj:t i sådant syfte anvisat 47 000 kronor för anordnande av tre utbildningskurser, varav två för byggnadskontrollanter vid olika slag av konstarbeten och en för kontrollanter vid vägbeläggningsarbeten.

En första kurs för utbildning av kontrollanter vid konstarbeten anordnades under tiden den 2 maj—1 juni 1945 i huvudsaklig överensstämmelse med ett av Kungl. Maj:t godkänt program. Kursen omfattade *dels* allmän utbildning i betongteknik, geoteknik, svetsteknik samt allmän administration och byggnadsteknik, *dels* specialkurser i brobyggnads-, hamnbyggnads- samt vatten- och avloppsledningsteknik.

Kursen hade bekantgjorts *dels* genom skrivelser till de tekniska ämbetsverken, till vägförvaltningarna och väg- och vattenbyggnadsstyrelsens hamnarbetsdistrikt samt till statens arbetsmarknadskommission, *dels* genom annonsering i dagliga tidningar. Ansökningar om deltagande hade inkommit från ca 180 personer, men av utrymmesskäl kunde plats beredas endast för 25. Av deltagarna voro 16 anställda i det statliga väg- och vattenbyggnadsväsendet, 2 hos andra statliga verk, 4 i kommunal tjänst och 3 i enskild tjänst. Ungefär hälften av deltagarna hade avlagt ingenjörsexamen vid tekniskt läroverk eller institut och ungefär hälften hade vägmästar- eller verk-mästarexamen. Endast en av kursdeltagarna hade utexaminerats från teknisk högskola. Samtliga deltog i de allmänna kurserna samt i specialkursen i vatten- och avloppsledningsteknik. Specialkurserna i brobyggnadsteknik och hamnbyggnadsteknik voro alternativa, varvid 17 av deltagarna genomgick den brobyggnadstekniska och 8 den hamnbyggnadstekniska kursen. På de allmänna kurserna erhöles kursdeltagarna betyg efter genomgångna tentamina. Kurserna hava varit avgiftsfria, och kurskompendier hava utdelats till deltagarna.

Trots deltagarnas olikartade tidigare utbildning och praktik vill det av tentamensresultaten att döma synas, som om flertalet väl kunnat följa undervisningen. En ny kurs efter i huvudsak samma riktlinjer har anordnats under tiden 5 september—3 oktober 1945. Ansökningar om deltagande hade inkommit från ca 220 personer. Av antagna 25 elever voro 15 anställda i det statliga väg- och vattenbyggnadsväsendet, 6 hos andra statliga verk, 3 i kommunal tjänst och 1 i enskild tjänst. Beträffande de antagna elevernas förkunskaper gällde samma förhållanden som vid den första kursen.

På därom av vissa statliga verk gjorda framställningar hade därjämte ett antal personer beretts tillfälle att besöka speciella föreläsningar.

Den förenämnda kursen i vägbeläggningsteknik anordnades av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen under tiden 20—28 april 1945. Kursprogrammet omfattade föreläsningar, laborationer och studiebesök vid pågående beläggningsarbeten och färdiga vägbeläggningar. I kursen deltog 78 personer, varav 42

från vägförvaltningar, 10 från väg- och gatumyndigheter i städer och 15 från entreprenadfirmor. Dessutom deltog från flygförvaltningen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillhoppa 11 ingenjörer för inhämtande av vissa grundläggande synpunkter på beläggningsarbeten. Deltagarnas tidigare utbildning var i de flesta fallen antingen ingenjörsexamen från tekniskt läroverk eller institut eller vägmästarutbildning eller annan lägre teknisk utbildning. Samtliga erhöilo vid kursens avslutande intyg om deltagande. Examen och betygssättning för kursdeltagarna förekom däremot icke.

Avsikten är att, sedan nu kursprogram utarbetats, i fortsättningen i mån av behov anordna liknande utbildningskurser för kontrollanter vid konst- arbeten och vägbeläggningar.

Genom lämpligt val av organisationsformer för arbetenas genomförande kan behovet av kvalificerad ledningspersonal minskas. Sålunda torde exempelvis i större utsträckning än vad nu är fallet ledningen av flera till arbetskomplex sammanförda företag kunna anförtros åt en enda kvalificerad arbetsledare. Härigenom kunna kvalifikationsfordringarna för arbetsledarna vid de i arbetskomplexet ingående enskilda företagen sänkas något. Vid en stark utvidgning av sysselsättningsvolymen inom ett område torde det vidare vara ofrånkomligt, att varje arbetsledare erhåller större befogenhet än normalt, samt att från honom avlastas alla sådana göromål, som kunna utföras av personal med lägre kvalifikationer. Detta synes kunna ske bl. a. genom att kontorsbiträden och tidskrivare i ökad utsträckning ställas till förfogande för biträde med kamerala och liknande göromål tillhörande arbetsledningens uppgifter.

En förutsättning för genomförandet av den här avsedda organisatoriska omläggningen av arbetsledarpersonalens uppgifter är givetvis, att tillgången på kameral personal och annan kontorspersonal är tillräcklig. I ett krisläge bör man emellertid, på sätt inledningsvis framhållits, kunna räkna med att kontorspersonal friställes inom andra verksamhetsområden, varför större svårigheter icke torde behöva befaras beträffande rekryteringen.

Den förut skisserade omläggningen av ledningsuppgifterna kräver vidare, att personalen inom de lägre befälsgraderna ökas. Efter framställning av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i samråd med statens arbetsmarknadskommission och investeringsutredningen anvisade Kungl. Maj:t den 9 februari 1945 170 000 kronor till utbildning av dylika arbetsledare enligt ett av styrelsen framlagt program.

Såsom å s. 15 framhållits, torde det icke vara lämpligt att redan nu genom kurser utbilda hela det antal lägre arbetsledare, som skulle behövas vid en exceptionellt svår arbetsmarknadskris. I föreliggande fall har det ansetts lämpligt att i första hand utbilda en reserv om ca 500 arbetsledare. Härigenom skulle man bli rustad att bemästra en första ansvällning av anläggningsverksamheten och få tid att genom ytterligare kurser utbilda arbetsledare efter hand som arbetslösheten tillväxer.

En kurs av denna omfattning påbörjades i mars månad 1945 och fortgick till den 15 september samma år. Till kursen uttogos från början 545 del-

tagare, varav 366 från vägförvaltningarna, 66 från väg- och vattenbyggnadsstyrelsens vatten- och avloppsledningsarbeten, 25 från arbetsmarknadskommissionens arbeten, 68 från väg- och gatuförvaltningarna i städerna och 20 från den civila flygplatsorganisationen. Yrkesmässigt sett voro av dessa kursdeltagare 420 vägarbetare, utsättare eller vägförmän, 20 flygplatsvakter och 8 studerande, medan de övriga ca 100 tillhörde andra yrkesgrupper (chaufförer, maskinister, stenarbetare, f. d. militärer o. s. v.). Tidigare skolutbildning har för 9 deltagare angivits vara realexamen, för 10 vägmästarkurs och för 18 andra kurser vid tekniska institut, korrespondensinstitut m. m. Det har ansetts särskilt angeläget att till dessa kurser uttaga förmän och arbetare med sådan erfarenhet och lämplighet i övrigt, att de genom kursutbildningen skulle kunna bli kompetenta som arbetsledare eller arbetsledarbiträden.

Kursen för utbildning av arbetsledare har anordnats som korrespondensundervisning kompletterad med praktisk utbildning. För korrespondensundervisningen ha kursplan och undervisningsbrev i samråd med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och statens arbetsmarknadskommission utarbetats av ett korrespondensinstitut, vilket erhållit i uppdrag att handhåva denna undervisning. Undervisningsmaterialet omfattar ett 20-tal undervisningsbrev, vilka började distribueras i början av mars 1945.

De praktiska tillämpningsövningarna påbörjades den 11 juni vid olika arbetsplatser, huvudsakligen i väg- och vattenbyggnadsstyrelsens eller arbetsmarknadskommissionens regi. De väg- och gatuförvaltningar i städerna, som anmält deltagare, hava dock själva berett dessa erforderlig praktik. Dels emedan vissa kursdeltagare icke kunnat följa korrespondensundervisningen, dels emedan vissa redan tidigare förvärvat erforderlig praktisk erfarenhet, har antalet deltagare i de praktiska tillämpningsövningarna kommit att begränsas till över 100-talet mindre än antalet vid korrespondenskursens början. Under tillämpningsövningarna, som anordnades i smärre grupper vid arbetsplatser och under ledning av erfarna arbetsledare, sysselsattes deltagarna med avvägning, utsättning, kurvstakning, massberäkning, upprättande av avlöningslistor och andra vid en arbetsplats förekommande arbetsledningsuppgifter. I viss utsträckning ha vidare eleverna erhållit praktik genom deltagande i vanligt vägarbete.

I slutet av augusti 1945 hade den praktiska utbildningen genomgåts av 415 elever. 30 elever hade tidigare så stor praktisk erfarenhet att de endast behövde genomgå den teoretiska kursen. Vid den praktiska utbildningens avslutande hade eleverna icke genomgått den teoretiska kursen utan fingo fortsätta därmed. Utbildningen avslutades med repetitionskurs och slutprov under tiden den 3—15 september 1945 för de ca 400 elever, som då genomgått den huvudsakliga delen av teoretiska kursen. Härunder sammanfördes kursdeltagarna till 18 större grupper. Slutproven hava ännu ej slutgranskats. De, som bli godkända vid dessa prov, komma att erhålla intyg härom.

Efter genomgåendet av den ovan avsedda utbildningen ha deltagarna i regel återgått till sina tidigare arbeten för att vid behov stå till förfogande som arbetsledare vid arbetslöshetsarbeten.

Utbildningsbrev och annan kursmateriel har tryckts i en upplaga av 2 500 exemplar. Därest vid en inträffande krissituation skulle befinnas önskvärt att utbilda ytterligare ledningspersonal, bör detta med hjälp av den redan utarbetade kursen kunna ske med minsta möjliga tidsutdräkt. Man utgår därvid ifrån att lämpliga personer i ett krisläge komma att stå till förfogande för utbildning av arbetsledare. Det torde även, vilket framgått av från försvarets centrala civilanställningsbyrå inhämtade uppgifter, bland långtidsinkallade värnpliktiga och bland personer, som äro eller varit fast anställda vid försvarsväsendet, finnas ett antal personer lämpliga för utbildning till arbetsledare. Det har emellertid icke ansetts lämpligt att nu särskilt inbjuda personal av denna kategori att genomgå utbildningskurs, då det ju icke kan bedömas, huruvida anställning kan beredas dem, och det icke kan anses tillrådligt att locka dem in på en utbildningslinje, som måhända icke kan leda till sysselsättning och försörjning för dem.

Kostnaderna för kursverksamheten hava beräknats till 20 000 kronor för iordningställande av kursmateriel (i en upplaga om 2 500 exemplar) samt 22 000 kronor för genomförande av korrespondensundervisningen för 550 deltagare, eller tillsammans 42 000 kronor för den teoretiska undervisningen. Deltagarnas resor i samband med den praktiska utbildningen och repetitionskursen hava beräknats kosta i medeltal 50 kronor per person eller inalles 27 500 kronor. Under den praktiska kursen erhöilo deltagarna lön enligt för vederbörande arbetsplats gällande timpenning, och utgifterna härför påfördes respektive byggnadsanslag. Under repetitionskursen erhöilo deltagarna däremot icke någon avlöning, men i stället utgick ett traktamente om 10 kronor per dygn, innebärande en sammanlagd kostnad av 82 500 kronor. Till nu nämnda kostnader komma arvoden åt särskilt anställda lärare, rese- och traktamentsersättningar till kursledare samt arvoden till platsledare, tillhopa beräknat till 18 000 kronor. Totalkostnaderna ($42\,000 + 27\,500 + 82\,500 + 18\,000 =$) 170 000 kronor motsvara en kostnad av ca 350 kronor per deltagare. Därest det framdeles skulle bliva erforderligt att utbilda ytterligare arbetsledare, beräknas utbildningskostnaden bliva något lägre eller ca 275 kronor per deltagare, beroende på att kostnaden för kursmateriel bortfaller.

Det har, med hänsyn till att anställning för närvarande icke kan erbjudas kursdeltagarna eller ens med säkerhet kan utlovas, ansetts skäligt, att alla utgifter i samband med utbildningen bestridas med statsmedel. Dock hava kursdeltagarna fått deponera 15 kronor för korrespondenskursen, vilket belopp emellertid återbetalas till dem, som på ett nöjaktigt sätt fullföljt kursen.

Enligt vad som inhämtats såväl från vederbörande korrespondensinstitut som från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen äro de vunna erfarenheterna av denna utbildningsverksamhet övervägande goda.

C. Arbetsförmän och yrkesarbetare.

Behovet av arbetsförmän och yrkesarbetare ställer sig — liksom den i det föregående behandlade frågan om tillgång på ledningspersonal — olika beroende på om huvudsakligen föga materialkrävande grovarbeten skola utnyttjas såsom sysselsättningsobjekt eller om ett mera differentierat program tillgripes, i vilket ingå även husbyggnadsarbeten och mera materialkrävande anläggningsarbeten. Såsom skett i fråga om ledningspersonal synes behandlingen av spörsmålet om arbetsförmän och yrkesarbetare kunna inskränkas till att endast avse två ytterlighetsfall, det ena att hela den allmänna investeringsreserven tages i anspråk och det andra att hela sysselsättningsprogrammet av grovarbeten i såväl den allmänna investeringsreserven som den särskilda grovarbetsreserven genomföres. Vad beträffar det förstnämnda av dessa ytterlighetsfall kan man därjämte begränsa sig till att behandla de i den allmänna reserven ingående husbyggnadsarbetena, eftersom för den kategori av företag, som utgör övervägande delen av den allmänna investeringsreserven i övrigt, nämligen anläggningsarbeten, svårigheterna att tillgodose personalbehovet bliva avsevärt större vid det andra ytterlighetsfallet.

1. Husbyggnadsprogrammet i investeringsreserven.

Såsom på s. 16—17 framhållits beräknas investeringsreserven i vad gäller husbyggnader komma att utnyttjas endast i den mån därigenom icke åstadkommes någon nämndvärd ansvällning av landets totala husbyggnadsverksamhet utöver dess normalt största omfattning. Därest tillgången på arbetsförmän och yrkesarbetare är tillräcklig för en normal husbyggnadsverksamhet, bör den därför också kunna förutsättas vara tillfyllest för investeringsreservens utnyttjande i nu nämnd grad.

Det har emellertid visat sig, att vid den expansion inom husbyggnadsfacket, som ägt rum under den senaste tiden, knapphet uppstått på byggnadsarbetare av vissa slag och inom vissa geografiska områden. Delvis torde denna knapphet hava förorsakats av inkallelser till beredskapstjänstgöring, men även därutöver har tillgången på yrkesarbetare, särskilt när det gäller murare, på vissa håll varit otillräcklig för att tillgodose efterfrågan.

Frågan om nyrekryteringen av yrkesarbetare inom husbyggnadsindustrin har behandlats av en av Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige utsedd kommitté, Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesut-

bildningskommitté, i ett den 20 maj 1944 dagtecknat betänkande med förslag till åtgärder för lärlingsutbildningens främjande. I detta betänkande framhålles, att den skolmässiga utbildningen av yrkesarbetare för husbyggnadsindustrien icke har tillräcklig omfattning. Det anföres även, att skolutbildning av lärlingar visat sig giva goda resultat, särskilt inom murarfacket. Inom byggnadsträarbetarfacket har det dock — främst med hänsyn till den stora materialåtgången för utbildningen — visat sig svårare att utbilda lärlingar. Kommittén uttalar därför, att man även i framtiden måste räkna med, att den väsentligaste yrkesutbildningen inom byggnadsträarbetarfacket sker på arbetsplatserna.

Spörsmålet om en ökad utbildning av murare är föremål för undersökningar genom överstyrelsen för yrkesutbildning i samråd med statens arbetsmarknadskommission och vederbörande intresseorganisationer på arbetsmarknaden.

Frågan om tillgången på yrkeskunnig arbetskraft för husbyggnadsverksamheten måste väsentligen betraktas som ett spörsmål för den ordinarie byggnadsverksamheten. Med hänsyn härtill och då utredningar i nämnda fråga utförts eller pågå genom vederbörande myndigheter och organisationer, har investeringsutredningen ansett sig kunna stanna vid att lämna förenämnda uppgifter.

2. Grovarbetsprogrammet i investeringsreserven.

I en svår arbetsmarknadskris, vid vilken man med hänsyn till materialbrist eller av andra skäl nödgas tillgripa huvudsakligen grovarbeten som sysselsättningsobjekt, bliva förhållandena mera komplicerade. De bliva även varierande från fall till fall beroende på i vilken utsträckning den ordinarie husbyggnadsverksamheten fortgår samtidigt som det stora sysselsättningsprogrammet för friställd arbetskraft måste tagas i anspråk. I den mån den ordinarie husbyggnadsverksamheten minskas, så att arbetslöshet inom detta arbetsfält uppstår, torde nämligen vissa möjligheter uppkomma att placera husbyggnadsfackets ledigblivna yrkesarbetare i närmast motsvarande sysselsättningar vid anläggningsarbeten. Detta gäller framförallt trä-, betong- och stenarbetare.

Med hänsyn till tillgången på arbetsförmän och yrkesarbetare bliva svårigheterna att genomföra sysselsättningsprogrammet störst om friställningen av arbetskraft inom andra näringsgrenar än byggnadsindustrien skulle vara så stor, att hela grovarbetsprogrammet skulle behöva tagas i anspråk, medan samtidigt husbyggnadsverksamheten påginge i normal omfattning.

Vissa omständigheter kunna emellertid anföras, som äro ägnade att göra svårigheterna vid en expansion mindre för anläggningsverksamhet än för husbyggande.

Sålunda utgöra yrkesarbetarna normalt ca 60 procent av arbetsstyrkan vid egentliga husbyggnadsarbeten och 90—100 procent vid sådana med hus-

byggandet sammanhängande specialarbeten som målning, glasmästeriarbeten samt installation av vatten, avlopp och elektrisk ström, under det att man för anläggningsarbetena i investeringsreserven torde kunna räkna med att yrkesarbetarna normalt utgöra 20 à 25 % av arbetsstyrkan. Ett tillskott av yrkesarbetare kan alltså räcka till för sysselsättning av en förhållandevis större styrka ovan arbetskraft vid anläggningsarbeten än vid husbyggnader.

Av största betydelse för genomförandet av ett stort program av anläggningsarbeten är vidare det förhållandet, att vägbyggnader, dubbelspårsanläggningar och flera andra grupper av anläggningsarbeten, vilka tillsammans utgöra huvudparten av grovarbetsprogrammet i investeringsreserven, kunna bedrivas så, att de delar av företagen, som erfordra liten insats av yrkesarbetare, utföras först, under det att i företagen ingående trummor, broar, beläggningar m. fl. arbetsobjekt, vilka förutsätta förhållandevis stor insats av yrkesarbetare, utföras senare och i den arbetstakt, som tillgången på yrkesarbetare medger.

Slutligen må erinras om de möjligheter, vilka vid anläggningsarbeten — liksom för övrigt även vid husbyggnadsarbeten — föreligga att reducera behovet av yrkesarbetare genom att reservera deras arbetskraft uteslutande för sådant mera kvalificerat arbete, som kan tillfredsställande utföras endast av fullt utbildade arbetare, under det att lärlingar, hantlangare och ovan arbetskraft utnyttjas för övriga uppgifter. Till belysning av hur mycket som på detta sätt kan inbesparas i fråga om yrkesarbetare må nämnas att man vid hittills utförda beredskapsarbeten kunnat nedbringa andelen yrkesarbetare till 10 à 15 % av arbetsstyrkan mot normalt 20 à 25 %.

Förutom de anförda synpunkterna beträffande möjligheterna i allmänhet att genomföra en expansion av anläggningsverksamheten må här närmare belysas de möjligheter, som finnas att utvidga denna verksamhet med hänsyn till sådana kategorier av arbetare, beträffande vilka tillgång i första hand är ofrånkomlig vid genomförande av ett grovarbetsprogram. De arbetarkategorier, som härvidlag synas böra närmare undersökas, äro särskilt bergsprängare, stenarbetare och borrarmeder samt maskinskötare.

För *bergsprängare, stenarbetare och smeder* är sysselsättningen för närvarande god, varför man kan utgå ifrån, att tillgången på sådan arbetskraft är otillräcklig för genomförande med vanligt byggnadssätt av ett extra arbetsprogram av investeringsreservernas omfattning. I vad det gäller arbeten för egentliga stenarbetare kunna dock dessa i betydande omfattning antingen framflyttas genom att man t. ex. väntar med att utföra i företagen ingående stentrummor, räcke stolpar av sten och andra stenarbeten, till dess yrkesarbetare bliva tillgängliga, eller minskas genom att sådana arbeten utföras av annat material än sten (exempelvis trummorna av betong- eller plåtrör, räcke stolparna av betong). Beträffande bergsprängare finnes en ganska betydande reserv att tillgå inom vägväsendet, där i allmänhet åtskilliga av vägarbetarna äro rätt väl förtrogna med sprängningsarbeten och själva ha utfört åtminstone enklare sådana. Det bör i detta sammanhang även beaktas, att ett mycket stort antal arbetare under de senaste årens militära

beredskapstjänstgöring erhållit större eller mindre förtrogenhet med sprängningsarbeten av skilda slag. Man bör dock icke förbise den fara, som ligger i att anförtro sprängämnen åt personer, vilka icke äro fullt förtrogna med deras användning. En väsentlig minskning av behovet av bergsprängare kan nås genom att man låter en »skjutarbas» handha sprängningsarbetet i två eller flera arbetslag.

En betydelsefull omständighet, som synes kunna komma att underlätta genomförandet av ett stort grovarbetsprogram, utgör en ny bergborrningsmetod, den s. k. hårdmetallmetoden, som börjat tillämpas på senaste tiden. Denna nya metod bygger på användning av borr med hårdmetallskär i stället för de gamla maskinborren av kolstål. På de nya borren är spetsen utformad som ett enkelt skär i stället för de gamla borrens mera komplicerade borrarbana. Vässningen av dessa nya borrarbana kräver intet smidesarbete utan borrarbana kunna skäras genom slipning med en enkel slipmaskin på arbetsplatsen. Borring vid tillämpande av den nya metoden går ungefär tre gånger så fort som med äldre maskinborrningsmetoder, varför antalet andra arbetare, som kan sysselsättas per bergbörare, i hög grad ökas. Det förhållandet att borrarbana icke erfordras vid den nya metoden är ytterligare ägnat att minska det relativa behovet av yrkesarbetare.

Dessa omständigheter göra, att man beträffande stenarbetare, bergsprängare och smeder bör kunna räkna med att tillgången är tillräcklig för en första, jämförelsevis stor utvidgning av anläggningsarbetena. Vid maximal sysselsättning enligt investeringsprogrammet måste emellertid tillgången på dylika yrkesarbetare ökas genom åtgärder för utbildning av ytterligare arbetskraft.

En granskning av förefintliga utbildningsmöjligheter visar, att någon systematisk yrkesutbildning för ifrågavarande kategorier av arbetare för närvarande icke finnes anordnad. Kåren av yrkesarbetare rekryteras genom att hantlangare och grovarbetare under sitt arbete så småningom förvärva tillräcklig erfarenhet och yrkesskicklighet för att kunna tjänstgöra som yrkesarbetare. Den hittillsvarande skolmässiga yrkesutbildningen inskränker sig till vissa kortare kurser, som hållits för att bibringa personer, vilka redan äro yrkesarbetare, en del teoretiska kunskaper i yrket och för att instruera dem rörande gällande säkerhetsföreskrifter etc.

Nitroglycerinaktiebolaget i Gytterp brukar sålunda årligen hålla en à två kurser i bergsprängning, varje kurs omfattande tre dagar. Kursdeltagarna bruka få åhöra föreläsningar rörande material, verktyg, skydds- och säkerhetsföreskrifter m. m. och deltaga i sprängövningar. Varje kurs har i regel omfattat 50—70 deltagare. Antalet deltagare har måst begränsas inom denna ram med hänsyn till att inkvarteringsmöjligheterna i Gytterp äro begränsade. Nitroglycerinaktiebolaget har under hand förklarat sig villigt att medverka till att öka antalet kurser, om så skulle bliva erforderligt.

Liknande kurser som i Gytterp hava även hållits vid bergsskolan i Filipstad och vid vissa skogsskolor. Vid Stockholms stads lärlings- och yrkesskolor har också en dylik bergsprängningskurs för stenarbetare hållits. In-

trädesfordringarna till denna kurs voro, att deltagarna skulle hava fyllt 18 år och vara anställda som stenarbetare. Undervisningen omfattade 48 timmar på kvällstid. Kursen anordnades i samarbete med Nitroglycerinaktiebolaget och efter kursen fingo deltagarna företaga en studieresa till Gyttop.

Ehuru den hittills bedrivna ordnade utbildningen varit av obetydlig omfattning, synas dock möjligheterna vara förhållandevis goda att i samband med ett successivt ianspråktagande av investeringsreserven utbilda bergsprängare (borrare och skjutare) genom anordnande på olika håll i landet av kurser liknande de nyss omnämnda. Särskilt torde detta vara fallet om för utbildning i första hand väljas sådana arbetare, som tidigare arbetat inom väg- och vattenbyggnadsfacket. Beträffande övriga slag av stenarbetare samt smeder synas, på sätt förut nämnts, ändringar i arbetenas art och tidtabellen för deras utförande erbjuda stora möjligheter att lämpa behovet av arbetskraft efter tillgången.

Ätgärderna för att förbättra tillgången på bergsprängare, stenarbetare och smeder vid en arbetsmarknadskris synas med hänsyn härtill icke nu böra avse utbildning av någon extra reserv av dylika arbetare. För en sådan slutsats talar också, att det är i hög grad ovisst, om och när på sådant sätt bibringade färdigheter och kunskaper skulle kunna komma till nytta, och att utbildning av detta slag, om den icke utnyttjas i praktiken, i regel torde falla i glömska ganska snart. Med hänsyn såväl till samhällets som till vederbörande arbetargrupperns egna intressen är det vidare önskvärt att undvika, att genom särskilda beredskapsåtgärder vissa kategorier av specialarbetare bliva talrikare än vad som motsvarar samhällets normala behov. Förberedelser synas dock böra vidtagas så att utbildning av framför allt bergsprängare kan utan tidsutdräkt igångsättas, då så kan komma att bli erforderligt.

Att förbereda sådan yrkesutbildning genom utarbetande av kursplaner och på annat sätt synes närmast vara en uppgift för överstyrelsen för yrkesutbildning. Investeringsutredningen har därför i skrivelse till överstyrelsen av den 25 september 1945 hemställt om att erforderliga förberedelseåtgärder av detta slag måtte vidtagas av överstyrelsen.

Vad slutligen angår *maskinskötare* må erinras om, att tillgången på yrkesarbetare för maskinskötsel inom landet är god. Den på senare tid genomförda mekaniseringen inom försvarsväsendet har medfört, att ett betydande antal personer utbildats till skötare av olika slags maskiner. Man torde också kunna utgå ifrån, att vid en så omfattande depression inom näringslivet, att investeringsreserverna behöva tagas i anspråk i större omfattning, maskinskötare i viss utsträckning bli arbetslösa inom industrien. Sådana allmänt maskinkunniga arbetare böra, delvis efter kortare lärotid, kunna sättas att sköta åtminstone enklare arbetsmaskiner för anläggningsarbeten, särskilt stationära maskiner. De maskinister, som tidigare arbetat i yrket, böra däremot i första hand disponeras för driften av maskiner av mera komplicerad och speciell beskaffenhet.

Det må därutöver framhållas, att maskinskötarbehovets omfattning sammanhänger med graden av mekanisering av arbetena. I den mån tillgången på maskinskötare icke förslår för arbetenas bedrivande med normal mekanisering, kan man därför — åtminstone tillfälligt och till dess bristen på maskinskötare blivit hävd — bedriva arbetena i högre grad manuellt.

Med hänsyn till dessa omständigheter har investeringsutredningen icke ansett sig i nuvarande situation böra yrka på särskilda åtgärder för utbildning av reserver av maskinskötare.

D. Byggnadsmaskiner.

För att på ett rationellt sätt kunna utföra byggnads- och anläggningsarbeten erfordras mekaniska hjälpmedel av olika slag. Dessa kunna indelas i huvudgrupperna *byggnadsmaskiner*, *transportmedel* samt *verktyg och redskap*. Fastställd nomenklatur för en sådan indelning saknas, men i stort sett torde av själva benämningarna framgå, vad som kan räknas till de olika huvudgrupperna. Vissa slag av hjälpmedel för arbetenas bedrivande kunna emellertid lika väl hänföras till en av dessa huvudgrupper som till en annan. I det följande har indelningen gjorts med tanke på ändamålet med redogörelsen. Till byggnadsmaskiner hava därvid räknats ej endast större maskindrivna kranar utan även handdrivna kranar och stubbrytare, vilka delvis hava samma användning. Andra enklare, manuellt utnyttjade hjälpmedel hava däremot hänförts till gruppen verktyg och redskap. Till gruppen transportmedel hänföres materiel för maskindrivna eller hästdragna transporter. Härunder inbegripes decauvillemateriel ehuru sådan materiel normalt utnyttjas jämväl för handdrivna transporter. Skottkärror, spadar och andra enklare hjälpmedel för förflyttning av material räknas däremot till gruppen verktyg och redskap.

1. Maskinparkens omfattning.

På framställning av investeringsutredningen har organisationskontoret inom arméns fortifikationsförvaltning (BRB) gjort en undersökning angående tillgången på byggnadsmaskiner av olika slag för byggnadsarbeten samt verkställt en beräkning av den största arbetsstyrka, som med hänsyn till maskintillgången skulle kunna sysselsättas med byggnads- och anläggningsarbeten vid genomförande av den investeringsplan, som av investeringsutredningen framlades för budgetåret 1944/45. Resultatet av undersökningen har sammanställts i en promemoria av den 11 oktober 1944 (bil. 2 s. 58).

De i promemorian lämnade uppgifterna grunda sig på en år 1942 företagen inventering av byggnadsmaskiner hos 7 ämbetsverk, 27 kommunalförvaltningar och 259 entreprenadfirmor, dock att hänsyn tagits även till vissa senare företagna kompletteringar av utredningsmaterialet.

BRB beräknar, att byggnadsmaskiner finnas tillgängliga för sysselsättning av 170 000 man, varav 85 000 vid husbyggnadsarbeten och 85 000 vid anläggningsarbeten, under förutsättning att rationella arbetsmetoder tillämpas.

2. Husbyggnadsprogrammet i investeringsreserven.

Maskinbehovet varierar i hög grad såväl med avseende på storlek som sammansättning, beroende på sammansättningen av det arbetsprogram, som skall utföras. Vad till en början gäller husbyggnadsarbetena i investeringsreserven, beräknas ju dessa av olika skäl kunna komma till utförande endast i den mån den totala husbyggnadsverksamheten därigenom icke i avsevärd grad ökas utöver normal omfattning. Med hänsyn härtill synes investeringsreserven av husbyggnadsarbeten icke motivera, att särskilda åtgärder vidtagas för att öka tillgången på byggnadsmaskiner.

3. Grovarbetsprogrammet i investeringsreserven.

Helt annorlunda ställa sig förhållandena beträffande grovarbetsprogrammet. Man måste nämligen räkna med att de ordinarie anläggningsarbetena, i varje fall när det gäller offentliga investeringar, kunna komma att fortgå i oförminskad omfattning, samtidigt med att grovarbetsprogrammet genomföres. Då, såsom förut nämnts, det största beräknade grovarbetsprogrammet i investeringsreserven skulle innebära sysselsättning åt ca 90 000 arbetare i genomsnitt under ett år, är det tydligt, att det här kan bli fråga om en mycket betydande expansion.

Maskinparken för anläggningsarbeten torde — med undantag för de förråd, som upplagts av statens arbetsmarknadskommission, samt i viss mån även för de förråd, som finnas hos försvarets myndigheter och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — i huvudsak vara beräknad för en normal omfattning av anläggningsarbetena. Vissa möjligheter föreligga dock att utvidga sysselsättningsprogrammet utöver det normala utan motsvarande ökning av tillgången på byggnadsmaskiner.

Till en början må erinras om att i många fall utnyttjningsgraden för byggnadsmaskiner är mindre tillfredsställande. Vissa förutsättningar torde föreligga för att åstadkomma ett bättre utnyttjande av maskinerna genom noggrann arbetsplanering med hänsyn till maskinanvändningen. Möjligheter finnas också att i viss utsträckning uppskjuta sådana företag och delar av företag, vilka för sitt utförande kräva särskilt stor insats av sådana maskiner, på vilka brist råder.

Härutöver må framhållas, att den ur ekonomisk synpunkt mest fördelaktiga graden av mekanisering i allmänhet är lägre för arbeten, vilka bedrivs endast under en kortare tid eller som tidvis nedläggas eller bedrivs med mycket variabel arbetsstyrka, än för sådana arbeten, vid vilka man kan räkna med ett jämnt utnyttjande av maskinparken under en längre tidrymd. Det här avhandlade sysselsättningsprogrammet för en arbetsmarknadskris synes vara sådant, att det av ekonomiska skäl är lämpligt att genomföra det med något lägre grad av mekanisering än normalt. Skulle det visa sig ofrånkomligt, kan man såsom en nödfallsväg även tänka sig att

minska användningen av byggnadsmaskiner utöver vad som av ekonomiska skäl är motiverat. Sålunda kunna vissa arbetsbesparande maskiner — såsom grävmaskiner, elevatorer och schaktningstraktorer — i de flesta fall und-
varas, om så är nödvändigt, och arbetena i stället utföras manuellt eller med
anlitande av enklare maskiner eller redskap.

För utförande av vissa slag av arbeten är emellertid tillgång på byggnads-
maskiner en nödvändig förutsättning på grund av arbetets natur. Exempelvis
kan det endast i undantagsfall vara rimligt att ersätta sådana maskiner som
mudderverk, stenkrossar och betongblandare med manuell arbetskraft. Till
och med sådana enkla arbeten som schaktning kunna icke gärna utföras
utan tillgång på vissa maskiner, framför allt lyftkranar och stubbrytare. Även
andra orsaker kunna föranleda, att maskiner icke gå att ersätta med hand-
kraft. Exempelvis måste man räkna med att i stor utsträckning utföra berg-
borrning med maskiner, bl. a. därför att tillgången på handborrningskunniga
arbetare är otillräcklig och i avtagande.

Med hänsyn till de ovan anförda omständigheterna måste man räkna med
att den tillgängliga maskinparken kan visa sig otillräcklig vid en arbetsmark-
nadskris. Utredningen har därför övervägt olika åtgärder för att komplettera
maskinresurserna.

Inom försvarsväsendet finnes en betydande tillgång på byggnadsmaskiner
av olika slag för utförande av anläggningsarbeten. Investeringsutredningen
hemställde fördenskull hos arméförvaltningens tygavdelning den 29 decem-
ber 1944, att armén tillhöriga byggnadsmaskiner — efter övergången till nor-
mal fredsorganisation eller i övrigt, när beredskapsläget så kunde tillåta —
i mån av tillgång måtte få förhyras för statliga beredskapsarbeten, därest
detta skulle visa sig nödvändigt för att i erforderlig omfattning bedriva bygg-
nads- och anläggningsarbeten i arbetsmarknadsreglerande syfte. I första hand
kunna för sådan förhyrning ifrågakomma motorkompressorer med verktyg
och tillbehör, traktorer för schaktningsarbete samt vägghyvlar. Ett sådant ut-
nyttjande av försvarsväsendets resurser i fråga om byggnadsmaskiner torde
vara värdefullt icke endast som en förhöjning av arbetsmarknadsberedska-
pen utan även ur andra synpunkter. Den omständigheten, att utnyttjnings-
graden hos maskinerna ökas genom en kombinerad militär och civil använd-
ning, kan sålunda medföra, att det i maskinerna nedlagda kapitalet kommer
samhället som helhet till största nytta, och genom den hastigare förslitning
och avskrivning, som en sådan användning av militära resurser kan föranle-
da, skapas förutsättningar för snabbare förnyande och modernisering av för-
svarsväsendets maskinpark. Till investeringsutredningen har under hand
från vederbörande militära myndigheter meddelats, att ifrågasatt uthyrning
av militära maskiner kan påräknas. Uppgift har icke lämnats angående det
antal maskiner, som skulle kunna på sådant sätt disponeras, och icke heller
håva formerna för uthyrningen ännu preciserats.

Investeringsutredningen utgår emellertid ifrån, att de normala civila och
militära resurserna i fråga om byggnadsmaskiner icke äro tillfyllest, utan att
därutöver vissa beredskapsförråd av dylika maskiner böra finnas disponibla.

Givetvis skulle det vara tryggast för genomförandet av sysselsättningsprogrammet, om den maskinpark, som hölles i beredskap, vore tillräckligt stor för att tillsammans med den normala maskintillgången säkerställa ett genomförande av hela det maximala arbetsprogrammet. Vissa skäl tala emellertid mot uppläggande av ett så stort reservförråd. Med undantag för några få typer av byggnadsmaskiner tillverkas inom landet sådana maskiner av alla de slag, som erfordras för grovarbetsprogrammets genomförande. Det är därför fördelaktigt att — i den mån så kan ske utan att sysselsättningsprogrammets genomförande äventyras — beställningar av byggnadsmaskiner utnyttjas såsom sysselsättningsobjekt för konjunkturutjämning inom verkstadsindustrien. Genom sådana beställningar kan sysselsättning beredas arbetarna i deras ordinarie verksamhet och deras yrkesskicklighet på bästa sätt tillgodogöras. Med hänsyn härtill synes i beredskap böra hållas endast så stor maskinpark, att den är tillräcklig för att bemästra en första ansvällning av arbetslösheten och säkerställa tillgången på sådana maskiner, beträffande vilka industriens tillverkningskapacitet är otillräcklig för att möta den ökade efterfrågan, som kan befaras vid en arbetsmarknadskris.

Utifrån dessa överväganden har investeringsutredningen ansett det ändamålsenligt, att komplettering i första hand företages av maskinförråden hos statens arbetsmarknadskommission samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Denna komplettering bör erhålla sådan omfattning, att dessa förråd tillhoppa bli tillräckliga för en ökning av arbetsstyrkan med 15 000 man.

Av särskild vikt är det, att man upplägger ett beredskapslager av sådana maskiner, som äro nödvändiga för igångsättande av s. k. vinterarbeten. De byggnadsmaskiner, vilka med hänsyn härtill i första hand böra finnas tillgängliga i tillfredsställande omfattning, äro stubbrytare och kompressorer.

Vad först gäller *stubbrytare* har det icke visat sig möjligt att erhålla någon tillförlitlig uppgift om tillgången på sådana inom landet. Hos statens arbetsmarknadskommission finnas emellertid stubbrytare för en arbetsstyrka av omkring 15 000 man, och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen disponerar sådana redskap för omkring 9 000 man. Eftersom stubbrytare äro jämförelsevis enkla byggnadsmaskiner, som med relativt kort leveranstid kunna tillverkas på olika håll inom landet, synes den tillgängliga reserven böra betraktas såsom någotsånär tillfredsställande.

Tillgången på *kompressorer* har däremot vid en av investeringsutredningen företagen undersökning visat sig vara otillräcklig. Vid slutet av år 1944 funnos hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission och arméns fortifikationsförvaltning tillhoppa kompressorer motsvarande en arbetsstyrka om endast 5 500 man. En undersökning i samråd med statens industrikommission gav vid handen, att med den för den inhemska marknaden tillgängliga tillverkningskapaciteten kunde per månad produceras kompressorer för sysselsättning av omkring 1 000 man i anläggningsarbeten. Med hänsyn till denna jämförelsevis begränsade tillverkningskapacitet ansågs det lämpligt, att tillgången på kompressorer i maskinförråden hos statens arbetsmarknadskommission och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen

utan onödigt dröjsmål kompletterades. Som mål sattes att anskaffa ett förråd av kompressorer motsvarande en ökning av arbetsstyrkan med omkring 15 000 man. För att icke förhindra ett tillgodoseende av näringslivets normala behov av kompressorer befanns det emellertid ändamålsenligt att den för beredskapsförråden erforderliga mängden kompressorer icke beställdes på en gång utan endast i den mån tillverkningskapaciteten eljest ej skulle komma att utnyttjas. I samråd med investeringsutredningen hava statens arbetsmarknadskommission samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen hittills beställt ytterligare kompressorer för en arbetsstyrka av sammanlagt omkring 5 000 man. Härav har något över hälften levererats och resten kommer att levereras fortlöpande under år 1946. Då leveransen fullgjorts, synes det lämpligt, att frågan om ytterligare inköp av kompressorer tages under omprövning av statens arbetsmarknadskommission samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Ett spörsmål, som jämväl varit föremål för vissa undersökningar och överväganden inom investeringsutredningen, är frågan om *drivmedel* för byggnadsmaskiner.

Med hänsyn till det förbättrade läge, som nu inträtt i fråga om tillgången på flytande drivmedel torde, därest en arbetsmarknadskris skulle inträffa, tillgången sannolikt vara tillräcklig för att medge drift av byggnadsmaskinerna med flytande drivmedel. Det synes därför nu icke vara påkallat att i beredskapssyfte vidtaga några åtgärder härutinnan.

Gjorda undersökningar hava visat, att inhemsk skifferfotogen med fördel kan användas för drift av oljedrivna kompressorer. För att möjliggöra sådan fotogendrift erfordras endast vissa obetydliga och föga kostsamma ändringar av motorernas konstruktion. Då statens bränslekommission vidare vid förfrågan meddelat, att vissa kvantiteter skifferfotogen kunde ställas till förfogande för kompressordrift, äro de nya kompressorer, som inköpts av statens arbetsmarknadskommission och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, utförda för oljedrift eller eldrift.

I den mån tillgång på elektrisk kraft finnes inom rimligt avstånd från arbetsplatsen, kan man för drift av stationära arbetsmaskiner i regel med fördel använda elektriska motorer. Statens industrikommission har vid förfrågan under hand meddelat, att anskaffande av erforderlig kvantitet koppar för framdragande av provisoriska ledningar till arbetsplatser icke torde komma att bereda några större svårigheter.

E. Transportmedel.

Frågan om tillgången på transportmedel ställer sig i vissa avseenden annorlunda än frågan om byggnadsmaskiner. Transportmedel av samma och liknande slag som de, vilka erfordras för sysselsättningsprogrammets genomförande, finna nämligen normalt användning inom de flesta områden av det svenska näringslivet. En förutsättning för att en arbetsmarknadskris skall uppstå av sådan art och omfattning, att hela investeringsreserven (den allmänna reserven eller det särskilda grovarbetsprogrammet) behöver tagas i anspråk, är en depression inom stora delar av näringslivet, och vid en sådan depression torde man kunna räkna med att transportvolymen för samhällets ordinarie behov minskar. Därest transportapparaten vore anpassad för landets behov under normala konjunkturer, skulle sålunda vid en arbetsmarknadskris transportmedel frigöras för sådana uppgifter, som sammanhånga med sysselsättningsprogrammets genomförande. Så länge man har att räkna med nu rådande brist på fordon och gummi, måste man dock förutsätta att transportmedel vid en lågkonjunktur icke alls eller endast i mindre omfattning bliva frigjorda inom näringslivet. Frågan sammanhänger sålunda intimt med spörsmålet om landets försörjning med transportfordon, utrustning och drivmedel för normala behov och synes väsentligen böra ses ur andra synpunkter än dem investeringsutredningen har att anlägga.

Här må dock framhållas, att beträffande transportmedel — liksom förut anförts i fråga om arbetsmaskiner — möjligheter finnas att i viss utsträckning lämpa behovet efter tillgångarna. Användningsområdena för olika slag av transportmedel bestämmas normalt av sådana faktorer som transportlängd, transportvägens beskaffenhet och mängden av transporterat material. Mycket korta transporter utföras i regel manuellt med hjälp av arbetsredskap, exempelvis skottkärror. Något längre transporter utföras i stor utsträckning med decauvillemateriel, därest mängden av transporterat material icke är så liten, att kostnaden för decauvillematerielen blir alltför stor per transporterad enhet. Längre transporter på en arbetsplats ske i regel med lastbilar, men även hästtransporter utnyttjas, särskilt i sådana fall, då transportlängden icke är alltför lång och transportvägen är mindre lämplig för biltransport. Under de senaste åren har därjämte bristen på lastbilar framtvingat ett ökat utnyttjande av hästtransporter även i sådana fall, då detta eljest icke skulle vara ekonomiskt lönande. Transporter av råvaror, materiel m. m. till och från en arbetsplats utföras med järnväg, båt, bil, häst o. s. v., alltefter förhållandena i varje särskilt fall. De ur ekonomiska synpunkter riktiga om-

råderna för utnyttjande av de olika slagen av transportmöjligheter äro emellertid tämligen vagt avgränsade, och betydande förskjutningar kunna göras utan alltför stor fördyring av arbetena. Sålunda föreligga ej obetydliga möjligheter att anpassa den relativa användningen av olika slag av transportmedel efter tillgångarna.

I det följande lämnas vissa uppgifter angående de transportmedel, beträffande vilka behovet är svårast att tillgodose, nämligen lastbilar och decauvillemateriel.

1. Lastbilar.

För att giva en uppfattning om möjligheterna att med hänsyn till lastbilstillgången bedriva ett omfattande sysselsättningsprogram av husbyggnads- och anläggningsarbeten må först erinras om att den i drift varande lastbilsparken på grund av försörjningssvårigheterna i fråga om drivmedel och bilgummi reducerats från 63 028 lastbilar år 1939 till 38 314 den 1 oktober 1945. Nedskärningen av bilbeståndet har sålunda varit så stor, att man torde kunna utgå ifrån att en längre gående inskränkning skulle gå ut över vitala samhällsbehov. För att genomföra det maximala arbetsprogrammet i investeringsreserven skulle emellertid — om biltransporter skola tillgripas i normal omfattning — erfordras ca 8 000 lastbilar, d. v. s. en avsevärd del av hela det i bruk varande lastbilsbeståndet. Att i nuvarande försörjningssläge beträffande transportmedel frigöra så många bilar från deras normala transportuppgifter torde svårligen låta sig göra ens om en allvarlig depression inträffar inom näringslivet.

Förutom de i bruk varande finnes ett betydande antal lastbilar (12 974 den 1 oktober 1945), som med hänsyn till bristen på bilgummi och drivmedel avregistrerats. Med hänsyn till att försörjningssvårigheterna kvarstå och till att de flesta av dessa bilar äro utan gummiutrustning kan man emellertid icke för närvarande räkna med de avregistrerade lastbilarna som en disponibel reserv av transportmedel.

Den enda icke fullt utnyttjade större tillgången på lastbilar, som finnes inom landet och som skulle kunna disponeras för sysselsättningsprogrammets genomförande, är försvarsväsendets lastbilar. För att undersöka de möjligheter denna tillgång skulle kunna erbjuda, tog investeringsutredningen på ett tidigt stadium kontakt med utredningsmännen för återförande till näringslivet av under den förstärkta försvarsberedskapen ianspråktaga hästar, fordon och fartyg. I ett yttrande till dessa den 5 oktober 1944 anförde investeringsutredningen bl. a. följande.

Skulle för motverkande av arbetslöshet allmänna arbeten behöva igångsättas i mycket stor omfattning, bliva de statliga och kommunala byggnadsorganens och byggnadsentreprenörernas sammanlagda resurser i fråga om arbetsmaskiner, redskap och fordon otillräckliga. För att säkerställa behovet av redskap i en sådan situation äro vissa förråd avsedda att hållas i reserv genom statens arbetsmarknads-

kommission. Huruvida en motsvarande beredskapsåtgärd beträffande motorfordonen kan vara lämplig är investeringsutredningen icke beredd att taga ställning till, förinnan den omfattning blivit känd, i vilken de förenämnda statliga, kommunala och enskilda organen komma att komplettera sina resurser från det militära beståndet av motorfordon.

Utredningsmännen avlämnade en promemoria med förslag till åtgärder den 19 februari 1945 och föreslog därvid bl. a., att då tidpunkten för försäljning av försvarsväsendets övertaliga bilar närmade sig, en inventering företoges av det totala statliga behovet av bilar och av möjligheterna att tillgodose detta behov med begagnade bilar samt att därefter erforderligt antal militära bilar reserverades för ändamålet. Nödvändiggjorde läget på arbetsmarknaden vid denna tidpunkt, att de planerade statliga eller statsunderstödda sysselsättningsarbetena helt eller delvis igångsattes, borde även under hänsynstagande till bland annat tillgången på bilar inom landet övervägas, huruvida det för dessa arbeten erforderliga antalet bilar skulle reserveras, innan allmän försäljning av bilarna utfördes.

Sedan promemorian av Kungl. Maj:t remitterats till investeringsutredningen, anförde utredningen i underdånigt utlåtande i ärendet den 28 mars 1945.

Vid försäljning av vid avveckling av beredskapen övertaliga lastbilar och reservdelar böra i första hand de ur samhällets synpunkt mest angelägna ändamålen tillgodoses, varvid även hänsyn bör tagas till arbetsmarknadspolitiska skäl. Med hänsyn härtil böra statliga verk och myndigheter samt kommuner ävensom — i den mån så kan bli påkallat — privata företagare inom de ur samhällets synpunkter mest angelägna verksamhetsområdena i första hand beredas tillfälle att inköpa bilar och reservdelar. I anslutning härtil får investeringsutredningen förorda den av utredningsmännen föreslagna inventeringen av det totala statliga behovet av bilar.

Av utredningsmännens förenämnda promemoria framgick, att bl. a. 9 550 lastbilar beräknades kunna försälas vid beredskapens avveckling. En stor del av dessa vore emellertid på grund av typ, ålder och slitage sådana, att de knappast syntes kunna med fördel utnyttjas för de transporter, som erfordrades för företagen i investeringsreserven.

Försäljningen av dessa bilar pågår för närvarande, och de statliga verk, som hava att svara för mera betydande delar av investeringsreserven, hava erhållit tillfälle att komplettera sina förråd av lastbilar genom inköp av sådana militära fordon. Man skulle möjligen även kunna tänka sig, att statens arbetsmarknadskommission från de militära förråden inköpte ett större antal lastbilar att hållas i reserv för en arbetsmarknadskris. Med hänsyn till den rådande bristen på transportmedel för samhällets normala behov och till att konjunkturerna på arbetsmarknaden för närvarande äro goda synes det emellertid vara mera angeläget, att så många militära lastbilar som möjligt snarast återföras till näringslivet.

Angående möjligheterna att erhålla flytande drivmedel till bilar har investeringsutredningen tidigare samrått med bränslekommissionens bensin- och oljeavdelning samt undersökt möjligheterna att — för den händelse i en arbetsmarknadskris tillgången på flytande drivmedel skulle bli otillräcklig — ombygga ytterligare lastbilar för drift med gas.

Dessa undersökningar gåvo vid handen, att det med hänsyn till produktionskapaciteten icke borde möta några större svårigheter att på relativt kort tid få ett stort antal lastbilar och andra motorer ombyggda för gengasdrift. Med hänsyn till det förbättrade läge i fråga om drivmedelsförsörjningen, som numera inträtt, synes någon utförligare redogörelse för utredningens undersökningar och överbäganden i detta hänseende nu icke vara erforderlig.

Beträffande möjligheterna att med hänsyn till tillgången på bilgummi och andra bilförnödenheter insätta ett större antal lastbilar i trafik har utredningen vid flera tillfällen samrått under hand med trafik- och industrikommissionerna. Därvid har framgått, att försörjningen med bilgummi icke medgivit någon ökning av antalet i drift varande lastbilar genom insättande i trafik av tidigare avställda bilar. För närvarande påginge emellertid en viss ökning av lastbilsparken dels genom försäljningen av kronans övertaliga bilar dels ock genom att bilförsäljare i viss utsträckning sälja nya bilar med gummiutrustning.

Av det sagda framgår, att det med nuvarande tillgångar på lastbilar och förnödenheter kan bli va svårt att genomföra ett stort sysselsättningsprogram. I den mån en med hänsyn till landets normala behov tillfredsställande försörjning i fråga om lastbilar kan uppnås torde dock tillgången bli va tillräcklig även med hänsyn till arbetsmarknadsberedskapen. Med hänsyn härtill och då försörjningsfrågorna inom transportväsendet behandlas av särskilda statsorgan har investeringsutredningen ansett sig icke böra närmare ingå på dessa spörsmål.

2. Decauvillemateriel.

Beträffande tillgången på decauvillemateriel har en av BRB företagen undersökning givit vid handen, att sammanlagt omkring 600 000 spårmeter räls jämte därtill hörande lämplig mängd rullande materiel finns hos statens arbetsmarknadskommission, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, arméns fortifikationsförvaltning samt en del större byggnadsfirmor. Denna decauvillemateriel beräknas vara tillräcklig för sysselsättning av omkring 30 000 man vid vägbyggnader eller ur transportsynpunkt likvärdiga arbeten.

Större delen av decauvillematerielen är dock redan i användning för anläggningsarbeten eller upplagd i smärre förråd vid arbetsplatser, varjämte av arbetsmarknadskommissionens innehav ca 120 000 spårmeter uthyrts till bräntorvindustrien. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har meddelat, att styrelsens innehav av räls delvis är i ett sådant tillstånd, att den är oanvändbar i befintligt skick och svårigen kan repareras. Med hänsyn till dessa omständigheter torde försiktigheten bjuda, att man icke räknar med större tillgång på decauvillemateriel för anläggningsarbeten än för en arbetsstyrka av omkring 20 000 man.

Tillförseln av decauvillemateriel har huvudsakligen skett genom import från Tyskland, men leverans därifrån har sedan lång tid icke kunnat erhållas. Enär genom den uteblivna importen brist på decauvillemateriel uppstått,

har väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förrådsbyrå undersökt, huruvida andra inköpskällor kunna komma ifråga. Det har därvid framkommit, att materiel möjligen skulle kunna erhållas från amerikanska stålverk under början av år 1946, dock till ett väsentligt högre pris än som hitintills betalats. I vad mån arbetskonflikter i Förenta staterna kunna medföra ändring härutinnan kan icke nu beräknas. Förrådsbyrån har även satt sig i förbindelse med vissa svenska valsverk för att utröna möjligheterna av en inhemsk tillverkning. Därvid förklarade emellertid samtliga tillfrågade industriföretag, att de icke hade möjlighet att i rådande tidsläge upptaga sådan tillverkning.

Möjligheterna att för närvarande åstadkomma någon ökning av tillgångarna på decauvillemateriel äro sålunda mycket begränsade. Det synes dock lämpligt, att statens arbetsmarknadskommission med uppmärksamhet följer utvecklingen på området och då tillfälle bjudes upptager till prövning frågan om anskaffande av ytterligare materiel.

F. Verktyg och redskap.

Beträffande frågan om säkerställande av tillgång på verktyg och redskap för investeringsreservens ianspråktagande kunna i flera avseenden anläggas synpunkter av motsvarande innebörd som de, vilka förut anförts vid behandling av spørsmålet om byggnadsmaskiner. Inom landet finnes en stor produktionskapacitet beträffande verktyg och redskap, och det torde därför icke vara påkallat att upplägga beredskapslager för hela den arbetsstyrka, som under en arbetsmarknadskris kan bli sysselsatt med arbetslöshetsarbeten. Verktogs- och redskapslager böra huvudsakligen uppläggas som ett komplement till de inhemska produktionsmöjligheterna och göras lagom stora för en första ansvällning av arbetslöshetsarbetena, intill dess tillräckliga leveranser kunna erhållas från verktygs- och redskapsproducenterna. Önskemålet att i en kris kunna utnyttja beställningar av verktyg och redskap som sysselsättningsobjekt för verkstadsindustrien utgör därvid ett starkt skäl för att icke överdimensionera beredskapslagren.

I fråga om verktyg och redskap gäller vidare liksom beträffande byggnadsmaskiner, att det i investeringsreserven upptagna husbyggnadsprogrammet icke synes påkalla några särskilda åtgärder med hänsyn till försörjningen med dylika hjälpmedel. Den inhemska tillgången på och den inom landet förekommande produktionen av verktyg och redskap är nämligen fullt tillräcklig för den normala husbyggnadsverksamheten och bör därför med hänsyn till de förutsättningar, som i det föregående angivits för husbyggnadsreservens ianspråktagande, även vara tillräcklig för denna reserv. Vid sådant förhållande anser sig investeringsutredningen kunna inskränka sig till att i det följande huvudsakligen behandla frågan om tillgången på sådana verktyg och redskap (spadar, skyfflar, korpar, spett, släggor etc.), som erfordras vid bedrivande av anläggningsarbeten.

1. Befintliga resurser.

Beträffande tillgången på verktyg och redskap har BRB på framställning av investeringsutredningen verkställt en undersökning. Resultatet av denna undersökning har sammanställts i en den 1 september 1944 dagtecknad promemoria (bil. 3) beträffande i riket efter den militära beredskapens upphörande disponibla handredskap för byggnads- och anläggningsarbeten.

Undersökningen grundades dels på en beräkning av tillgången på verk-

tyg och redskap hos enskilda arbetare, dels på en inventering av sådana tillgångar hos vissa statliga och kommunala myndigheter, större enskilda arbetsgivare samt järnhandlare. Undersökningen gav till resultat, att landets tillgångar på verktyg och redskap för husbyggnads- och anläggningsarbeten skulle vara tillräckliga för sysselsättning av sammanlagt 208 500 man. Verktyg och redskap funnos i arbetares ägo för 40 000, hos statliga verk och myndigheter för 54 000, hos kommunala myndigheter för 29 000, hos enskilda arbetsgivare för 35 500 samt i lager hos järnhandlare för 50 000 man.

Verktygen och redskapen i arbetares ägo torde till större delen vara avsedda för husbyggnads- och liknande arbeten. Enligt kollektivavtal skola nämligen yrkesarbetarna i husbyggnadsindustrien i stor utsträckning själva hålla sig med sådan utrustning. De i arbetares ägo befintliga verktygen och redskapen torde på grund härav icke i större utsträckning vara att räkna med för grovarbetsprogrammets genomförande, åtminstone icke om husbyggnadsverksamheten samtidigt pågår i normal omfattning.

Beträffande den utrustning, som angivits såsom disponibel hos kommunala myndigheter och enskilda arbetsgivare, innebär själva metoden för beräkningen ett visst osäkerhetsmoment. Härtill kommer, att vid undersökningen hänsyn icke kunnat tagas till de i investeringsreserven upptagna företagens fördelning på olika trakter och olika arbetsgivare. Därest denna fördelning skulle väsentligt avvika från verktygs- och redskapstillgångarnas fördelning, måste man räkna med att tillgångarna hos kommuner och enskilda arbetsgivare icke kunna till fullo utnyttjas.

De hos järnhandlare befintliga lagren av verktyg och redskap hava under den första halvåret 1945 rådande verkstadskonflikten antagligen reducerats i viss mån. Å andra sidan torde man kunna räkna med att lagren inom relativt kort tid åter bringas upp till normal storlek. Emellertid kan lagerhållningen i den allmänna handeln av många orsaker icke nedbringas under ett visst minimum. Med hänsyn härtill och då det kan befaras, att lagerhållningens fördelning på olika landsdelar väsentligt avviker från arbetslöshetens fördelning under en kommande kris, måste man säkerligen utgå från att endast en begränsad del av lagren hos järnhandlarna kan effektivt utnyttjas för sysselsättningsprogrammets genomförande. Erfarenheterna från den arbetslöshet, som uppkom i Västernorrlands län i början av år 1944, tyda också på att betydande svårigheter möta att genom inköp hos detaljhandlare snabbt utrusta större arbetsstyrkor med verktyg och redskap.

Såsom av det föregående framgår, måste man utgå ifrån att endast en del av den av BRB beräknade totala verktygs- och redskapstillgången i landet kommer att kunna disponeras för genomförandet av grovarbetsprogrammet i investeringsreserven. Med beaktande av de antydda svårigheterna har investeringsutredningen uppskattningsvis antagit, att den befintliga verktygs- och redskapstillgången för anläggningsarbeten torde vara tillräcklig för sysselsättning av i runt tal 100 000 man. För det fall att de ordinarie anläggningsarbetena fortgå obehindrat samtidigt med att investeringsreservens

hela grovarbetsprogram tages i anspråk kommer dock arbetsstyrkan vid samtliga anläggningsarbeten att avsevärt överstiga nämnda siffra. Befintliga verktygs- och redskapstillgångar skulle alltså i sådant fall bliva otillräckliga.

2. Produktionsmöjligheter.

För att erhålla en uppfattning om möjligheterna att genom produktion förnya och öka verktygs- och redskapsbeståndet har investeringsutredningen från statens industrikommission införskaffat vissa uppgifter angående produktionsmöjligheterna. Enligt industrikommissionens uppskattning motsvarar den svenska årsproduktionen av verktyg och redskap ett tillverkningsvärde av 7 à 8,5 milj. kronor. Härav beräknas produkter för 5 à 6 milj. kronors värde per år erfordras för den ordinarie byggnadsverksamheten, medan den årliga överproduktionen motsvarar ett värde av 2 à 2,5 milj. kronor. Import av verktyg och redskap förekommer icke i nämnvärd omfattning.

Enligt en av statens arbetsmarknadskommission verkställd utredning kan kostnaden för utrustning med verktyg och redskap per arbetare vid företag av grovarbetskaraktär antagas uppgå till 133 kronor i nu rådande prisläge. Härvid har medräknats den reservutrustning, som utom de i bruk varande verktygen och redskapen måste finnas på en arbetsplats. Såsom utgångspunkt för beräkningen har tagits en normal arbetsplats med en arbetsstyrka av 100 man. I de fall, då arbetsstyrkan på en arbetsplats avsevärt understiger 100 man, måste man räkna med en förhöjd kostnad per arbetare, och då ett större antal arbetare sysselsättes vid en och samma arbetsplats, kan utrustningskostnaden normalt minskas något under nyssnämnda belopp. Med hänsyn härtill torde den beräknade kostnaden per man, 133 kronor, kunna betraktas såsom en lämplig genomsnittskostnad. Med utgångspunkt från denna siffra skulle de av industrikommissionen angivna produktionsvärdena innebära, att landets årstillverkning av verktyg och redskap är tillräcklig för att utrusta en arbetsstyrka om 50 000 à 65 000 man och att den normala överproduktionen skulle vara tillräcklig för utrustning av i runt tal 15 000 à 20 000 man per år.

Vid en svårare arbetsmarknadskris torde depressionen inom näringslivet komma att medföra minskning av den normala förbrukningen av verktyg och redskap. En större del av produktionsresurserna skulle då kunna utnyttjas för arbetslöshetsarbeten. Statens industrikommission har också i skrivelse till investeringsutredningen framhållit sannolikheten av att en anseelig del av landets normala årsförbrukning av verktyg och redskap kommer att stå till förfogande för utförandet av grovarbeten i samband med en kris.

3. Beredskapslagring.

Även om hänsyn tages till att betydande verktygs- och redskapstillgångar finnas i landet och till att produktionsmöjligheterna äro förhållandevis stora, är det nödvändigt, att de myndigheter, vilka i första hand hava att svara för beredskapen på arbetsmarknaden — framför allt statens arbetsmarknads-kommission samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — hålla verktyg och redskap i reservförråd, som äro tillräckliga för att snabbt igångsätta erforderlig mängd arbetsobjekt vid en första ansvällning av arbetslösheten i början av en arbetsmarknadskris.

Vid förenämnda, av BRB företagna inventering hade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen verktyg och redskap i förråd för 3 500 man, medan statens arbetsmarknadskommissions förråd voro tillräckliga för 12 000 man. Sedermera hava väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och statens arbetsmarknads-kommission i samråd med investeringsutredningen ökat sina förråd med verktyg och redskap för ytterligare 2 000 respektive 3 000 man. Sammanlagt omfatta sålunda väg- och vattenbyggnadsstyrelsens samt statens arbetsmarknadskommissions förråd numera en utrustning av verktyg och redskap för 20 500 man. Härutöver finnes i BRB:s förråd motsvarande utrustning för i runt tal 5 000 man. Vid det samråd med statens industrikommission, som investeringsutredningen haft i denna fråga, har från kommissionens sida framhållits, att — under förutsättning att de nämnda beredskapsförråden kunna utnyttjas — vid en arbetsmarknadskris skulle kunna framställas verktyg och redskap i en omfattning tillräcklig för att man icke skulle behöva befara inskränkningar i arbetsprogrammet på grund av verktygs- och redskapsbrist. Det synes sålunda icke påkallat att i nuvarande situation öka lagren. Om och när otillräcklig sysselsättning varslas vid de företag, som producera verktyg och redskap, synes det dock lämpligt, att statens arbetsmarknadskommission upptager till prövning frågan om att genom beställningar för ökning av beredskapslagren bereda sysselsättning inom vederbörande industribransch.

G. Förläggningsutrymmen.

Ianspråktagandet av ett arbetsprogram motsvarande den för budgetåret 1945/46 föreslagna investeringsreserven kan beräknas medföra förflyttning av stora kontingenter arbetare till en arbetsplats på annan ort än bostadsorten. Som konsekvens härav måste man räkna med att förläggningsfrågans lösning kan komma att ställa stora krav på organisationen. Behovet av förläggningslokaler kommer dock säkerligen att ställa sig väsentligt olika beroende på vilket sysselsättningsprogram som i varje särskilt fall tillgripes.

Om materialtillgången medger det, beräknas ju i första hand den allmänna investeringsreserven med dess jämförelsevis rikliga innehåll av husbyggnadsarbeten och andra inom bebyggelsecentra belägna arbeten komma att tagas i anspråk. I en dylik situation torde en större del av arbetskraften rekryteras på orten, varjämte förläggningssmöjligheter i viss utsträckning torde kunna uppbringas inom befintlig bebyggelse. Behovet av nya förläggningsutrymmen torde därför i detta fall icke komma att göra sig så starkt gällande som i det fall, då man på grund av materialbrist måste tillgripa ett sysselsättningsprogram av huvudsakligen grovarbeten.

I det följande behandlas endast det ur förläggningssynpunkt svåraste fallet, d. v. s. då samtliga de i den allmänna investeringsreserven och den särskilda grovarbetsreserven ingående grovarbetena tagas i anspråk.

1. Behovet av förläggningsutrymmen.

Genom grovarbetsprogrammet skulle, som tidigare beräknats, kunna sysselsättas i runt tal 90 000 årsarbetare. Arbetsstyrkan bör därjämte under en kortare tidrymd om möjligt kunna ökas till 120 000 man.

Vid uppskattning av huru stor del av den maximala arbetsstyrkan, som skulle behöva förläggas i särskilt för ändamålet anskaffade utrymmen, bör beaktas, att grovarbetsprogrammet bland annat omfattar *dels* i den allmänna investeringsreserven dubbelspårsbyggnader och linjeomläggningar för en kostnad av 54 milj., arbeten avseende allmänna vägar för en kostnad av 115 milj., civila flygplatser 10 milj., torrläggningss företag 24 milj. och flottledsarbeten 7 milj. kronor, *dels ock* i den särskilda grovarbetsreserven vägbyggnader för 166 milj. och flygplatser för 40 milj. kronor. Dessa kategorier av företag, vilkas sammanlagda kostnad uppgår till 416 milj. kronor, måste antagas i större utsträckning än övriga slag av anläggningsarbeten kräva anordnandet av särskilda förläggningsutrymmen.

För att få en uppfattning om behovet av sådana utrymmen har investeringsutredningen undersökt förhållandena vid statens arbetslöshetskommissions arbeten i början av 1930-talet. I slutet av juli månad 1933 voro vid statliga reservarbeten anställda 24 247 arbetare, varav 9 700 s. k. dagkolonister, d. v. s. arbetare, som bodde i orten eller eljest höllo sig med bostad själva. Särskilda barackförläggningar erfordrades dock endast för ca 6 procent av hela arbetarantalet. Vid ett 30-tal undersökta företag, huvudsakligen vägarbeten, med en sammanlagd arbetsstyrka av 4 600 personer voro vid samma tidpunkt 32 procent förlagda i baracker. Detta torde vara representativt för de dåvarande förhållandena i fråga om inkvarteringsmöjligheter vid större anläggningsarbeten. Den viktigaste orsaken till det relativt ringa behovet av särskilt anordnade förläggningar torde hava varit, att vid ett flertal större arbetsplatser, exempelvis de s. k. Klarälvsvägarna i norra Värmland, möjligheter funnos att inkvartera arbetsstyrkor i befintlig bebyggelse — sommarbostäder, ödetorp och liknande.

Erfarenheterna från tidigare arbetslöshetsperioder torde emellertid icke vara direkt tillämpliga numera, dels emedan anspråken på bostadsstandard i förläggningarna stigit, dels därför att det nu gängse systemet med mathållning genom biträde av kockor förutsätter, att arbetarna mer än förr erhålla förläggning gruppvis. Behovet av förläggningsbaracker stiger också i normala fall snabbare än arbetsstyrkan ökar. Till en början kan sålunda inlogering ske såväl i befintlig bebyggelse som i baracker, men så småningom måste barackförläggningarnas relativa andel ökas och slutligen måste barackerna bli den enda förläggningstypen, då ortens förläggningsmöjligheter i permanenta byggnader helt tagits i anspråk. Detta förhållande talar också för att man måste räkna med förhållandevis större behov av baracker för att förverkliga de nu framlagda sysselsättningsplanerna, vilka ju äro avsevärt större än det genomförda sysselsättningsprogrammet under 1930-talets arbetsmarknadskris. Vidare må erinras om att den betydande mängd arbetslöshetsarbeten, som bedrivits sedan det första världskriget, minskat tillgången på angelägna och produktiva arbetsobjekt mom de speciella arbetslöshetscentra med påföljd, att man vid en större arbetslöshet måste vara beredd att göra betydande förflyttningar av arbetskraft, därest kravet på att sysselsättningsobjekten skola vara av hög angelägenhetsgrad skall kunna upprätthållas. Till det anförda kommer slutligen den omständigheten, att det för närvarande råder en svår bostadsbrist, varför möjligheterna att inkvartera arbetsstyrkor i befintliga byggnader på många håll äro mycket små eller obefintliga.

Med hänsynstagande till angivna förhållanden och med beaktande av erfarenheter från de senaste årens beredskapsarbeten har investeringsutredningen uppskattat, att vid arbeten på huvudvägar och bygdevägar barackförläggning skulle behövas för högst halva arbetarantalet. Vid vägbyggnadsföretag avseende ödebygdsvägar erfordras däremot sannolikt barackförläggning för större delen av arbetsstyrkan. Dubbelspårsbyggnader, större linjeomläggningar, flygfältsarbeten på större avstånd från bebyggelsecentra samt flott-

ledsarbeten torde likaledes ställa förhållandevis stora krav på särskilda förlägningsanordningar. De vid flygfältsarbeten invid samhällen ävensom de vid torrlägningsföretag sysselsatta arbetarna komma däremot sannolikt att i avsevärd utsträckning att rekryteras från orten, varjämte den del av arbetsstyrkan, som tages från annan ort, i viss utsträckning torde kunna förläggas i befintlig bebyggelse, åtminstone efter det bostadsbristen eliminerats.

Enligt utredningens uppfattning torde man vid beräkning av erforderligt förlägningsutrymme kunna antaga, att baracker erfordras för i genomsnitt 60 procent av arbetsstyrkan vid de ovanberörda, till 416 milj. kronor kostnadsberäknade arbetena.

För övriga grovarbetsbetonade företag — d. v. s. vissa i grovarbetsreserven ingående militära arbeten, väg- och gatuarbeten i städer och samhällen, bygande av enskilda vägar, hamnbyggnader av olika slag samt anläggningar för vattenförsörjning och avlopp — torde behoven av förlägningsbaracker vara väsentligt mindre, enär arbetsobjekten i dessa fall i betydande utsträckning ligga i tätbefolkade och konjunktur känsliga trakter, där arbetsstyrkan sannolikt till stor del kommer att rekryteras på orten och där i övrigt inkvartering sannolikt i viss omfattning kan ordnas i befintligt bostadsbestånd. Den rådande bostadsbristen medför dock, att man bör räkna med ett visst behov av baracker även för dessa arbeten. För kraftverksbyggnader äro förhållandena så till vida särpräglade, som vid dessa i regel anordnas förläggningar av mera varaktig natur än vanliga barackförläggningar.

Om man utgår från antagandet, att ca 25 procent av arbetsstyrkan vid de nyss avhandlade, till 195 milj. kronor beräknade arbetena förläggas i baracker, torde man vara på den säkra sidan.

Här gjorda beräkningar leda till det resultatet, att för en arbetsstyrka om 120 000 man, vilken dock endast skulle kunna sysselsättas under en kortare tid, särskilda förlägningsutrymmen skulle behöva ordnas för i runt tal 60 000 man. För den största genomsnittliga arbetsstyrkan under ett år, d. v. s. 90 000 man, skulle behov föreligga av i runt tal 40 000 sängplatser.

2. Tillgång på förlägningsbaracker.

Beträffande demonteringsbara förlägningsbaracker avsedda för civilt bruk ha ett stort antal typer prövats i olika sammanhang. Ett permanent behov av förlägningslokaler, vilket i allmänhet tillgodoses genom flyttbara baracker av olika slag och storlek, föreligger bland annat inom skogshanteringen. Med ledning av erfarenheter härifrån och från egna arbeten har statens arbetsmarknadskommission utarbetat ritningar till en barack rymmande 12 man, vilken givits typbeteckningen SAK 12, samt senare till två modifierade typer, som erhållit beteckningarna SAK 45 och SAK 45 A och som likaledes rymma 12 man. Av dessa baracker, vilka äro försedda med fullständig utrustning, innehar kommissionen för närvarande ca 2 150 stycken, medgivande förläggning av ca 25 800 man. Barackerna äro för närvarande fördelade enligt följande.

	Antal baracker	Förläggningssutrymmen	
		för antal man	därav f. n. odisponerat
Hos länsarbetsnämnderna att disponeras för skogsar- beten	1 820	21 840	10 200
Vid statens arbetsmarknadskommissions arbetsplatser	170	2 040	1 600
Vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsens arbetsplatser	115	1 380	1 100
Disponibla vid fabriker	50	600	600
Summa	2 155	25 860	13 500

Under förutsättning att samtliga platser i kommissionens baracker skulle beläggas, skulle således för närvarande utrymme finnas för 13 500 man.

Inom landet finnas vidare omkring 30 flyktingförläggningar med baracker tillhöriga civilförsvarsstyrelsen och statens utlänningskommission. Dessa baracker äro av skilda typer och motsvara tillhopa förläggningssutrymmen för omkring 6 000 man.

En särskilt livlig byggnadsverksamhet beträffande baracker har under krigsåren bedrivits av de olika militära myndigheterna, framför allt i syfte att under den långvariga beredskapstiden bereda förbanden inkvartering i barackläger av mera permanent natur. Det har därvid ansetts ändamålsenligt att använda s. k. halvplutonbaracker rymmande ca 25 man. I dessa baracker hava icke funnits några särskilda anordningar för mathållning, utan utspisning av manskapet har vanligen ägt rum i särskilda matsalsbaracker.

De baracker, som arméns fortifikationsförvaltning — byggnadskontoret respektive byggnads- och reparationsberedskapen (BRB) — för närvarande disponerar, torde under fredstid komma att tagas i anspråk för förrådsändamål. Frågan om inköp av ytterligare baracker, vilka skulle läggas i beredskapsupplag, är dock under utredning.

Enligt det anförda skulle det för närvarande finnas en disponibel reserv av baracker med omkring 19 500 förläggningsplatser.

I barackförläggningar vid en arbetsplats kunna emellertid i regel icke förläggningssutrymmen och arbetsstyrka så disponeras, att hela antalet platser i alla baracker blir utnyttjat. Erfarenheterna från arbetsmarknadskommissionens verksamhet tala för att man kan räkna med en utnyttjningsgrad av omkring 80 procent. Detta skulle innebära, att de nyssnämnda förläggningssmöjligheterna icke skulle kunna medgiva förläggning vid arbetsplatser för mer än omkring 15 500 man.

Beträffande de baracker, som nu äro avsedda för skogsbruket, utför 1945 års skogshärbärgesutredning för närvarande undersökning om förutsättningar för och möjligheterna av ett överlåtande av barackerna till skogsägarna.

För utredning av vissa med avvecklingen av övertaliga baracker sammanhängande frågor har chefen för försvarsdepartementet den 27 december 1945 tillkallat sakkunniga. Vid ärendets behandling har statsrådet bland annat erinrat om att ett avsevärt antal av de övertaliga barackerna på sistone över-

förts till Danmark samt att ytterligare ett antal försålt. Vid avvecklingen av barackbeståndet i övrigt framstode det som angeläget att åstadkomma en samordning olika myndigheter emellan icke blott i fråga om barackernas eventuella fortsatta utnyttjande för stalliga myndigheters räkning utan även beträffande utnyttjandet av därefter återstående baracker.

I vilken utsträckning inom landet nu befinliga baracker kunna bli tillgängliga för förläggning av arbetare vid beredskapsarbeten är beroende av resultatet av de nämnda utredningarna och de beslut, som med anledning härav kunna komma att meddelas.

De industrier, som tillverka monteringsfärdiga hus, hava normalt en betydande kapacitet. Sålunda torde den svenska trähusindustriens samlade leveransförmåga icke understiga 1 500 baracker (motsvarande 18 000 förlägningsplatser) första månaden, 2 000 baracker (24 000 platser) andra månaden samt 3 000 baracker (36 000 platser) tredje månaden efter det beställning gjorts. För närvarande hava emellertid fabrikanterna stora order på monteringsfärdiga trähus, bl. a. för export, varigenom praktiskt taget hela produktionskapaciteten är tagen i anspråk för minst ett halvår framåt.

Några svårigheter torde icke föreligga att snabbt uppföra eventuellt felande baracker av lösvirke, enär tillgång på trävaror för detta begränsade behov torde kunna påräknas, om ej trävarubristen katastrofalt ökar. Beaktas vid en jämförande kostnadsberäkning utgifterna för transporter och i vissa fall för lagerhållning av monteringsfärdiga byggnader, torde dylika i många fall icke ställa sig fördelaktigare i ekonomiskt hänseende än baracker uppförda av lösvirke. Inom statens arbetsmarknadskommission upprättas för närvarande efter förslag av investeringsutredningen typritningar till en barack lämplig att utföras av lösvirke.

Frågan om anskaffande av erforderliga förlägningsbaracker för sysselsättningsprogrammets genomförande synes, såsom framgår av det anförda, icke behöva föranleda ytterligare åtgärder för närvarande. Därest emellertid sysselsättningen inom trähusindustrien tenderar att minska, torde det vara lämpligt, att statens arbetsmarknadskommission till prövning upptager frågan om beställning av ytterligare baracker för att öka arbetsmarknadsberedskapen beträffande förlägningsutrymmen och samtidigt bereda sysselsättningen inom industrien ifråga.

H. Sammanfattning.

Såsom i det föregående blivit närmare belyst kan man befara, att i vissa hänseenden betydande svårigheter kunna uppkomma att erhålla personal och utrustning i tillräcklig omfattning för att i maximal omfattning utnyttja de sysselsättningsmöjligheter, vilka innefattas i en investeringsreserv av liknande storlek och sammansättning som den av investeringsutredningen för budgetåret 1945/46 föreslagna. Givetvis skulle det erbjuda största möjliga trygghet, om man redan nu utbildade ledningspersonal och yrkesarbetare samt anskaffade byggnadsmaskiner, transportmedel, verktyg, redskap och förläggningsmateriel i den omfattning, som motsvarade behovet för alla de alternativ att utnyttja sysselsättningsreserverna, vilka kunde tänkas.

Ett sådant förfarande skulle dock medföra avsevärda olägenheter. Vad först gäller personalen skulle det antydda förfaringssättet innebära, att ett stort antal personer skulle utbildas, som sedermera icke alls eller först efter lång tid finge användning för denna sin utbildning. Även om endast ett par år förflöte från utbildningens avslutande till dess personalen behövde användas i det arbete utbildningen avsåge, bleve säkerligen ganska omfattande repetitionskurser erforderliga för att personalen skulle kunna disponeras på avsett sätt. Beträffande högre ledningspersonal kommer härtil, att utbildningen omfattar flera år och är mycket kostsam. På dessa skäl har investeringsutredningen beträffande ledningspersonalen ansett sig böra förorda en effektivisering i utnyttjandet av befintliga personaltillgångar på sådant sätt, att den högre ledningspersonalen reserveras uteslutande för sådana arbetsuppgifter, som kräva mot denna personals utbildning svarande kvalifikationer, under det att mera rutinmässiga arbetsuppgifter i större utsträckning än som normalt sker anförtros åt personal med lägre kompetens. För att tillgodose det härigenom ökade behovet av ledningspersonal tillhörande sistnämnda kategori har utredningen tagit initiativ till arbetsledarkurser, genom vilka ca 430 personer redan utbildats. En i utbildningen ingående korrespondenskurs har tryckts i 2 500 exemplar, varför vid behov ytterligare personal på kort tid kan utbildas. För kontroll av konstarbeten och vägbeläggningar, som ingå i investeringsplanerna, hava genom kurser utbildats ca 100 kontrollanter. Beträffande utbildning av yrkesarbetare har utredningen ansett, att andra åtgärder för närvarande icke böra vidtagas än vissa förberedelser, särskilt utarbetande av kursplaner för en eventuell utbildning. Utredningen har hemställt, att överstyrelsen för yrkesutbildning måtte lämna sin medverkan i detta hänseende.

Även anskaffandet av byggnadsmaskiner, transportmedel, redskap och verktyg i all den omfattning, som skulle erfordras för att genomföra de maximala programmen med normal mekaniseringsgrad, skulle innebära vissa nackdelar. Dels skulle de industrier, som tillverka dylika artiklar, över hövan belastas i nuvarande läge med materialknapphet och andra för verkställande av de ordinarie leveranserna försvårande omständigheter, dels skulle ett alltför stort beredskapslager, förutom de direkta kostnaderna för lagerhållningen, medföra olägenheter genom att förnyelse och modernisering av lagret — därest det icke relativt hastigt omsattes — icke kunde ske så snabbt som önskvärt vore, och dels skulle näringslivet undandragas den konjunkturutjämnande verkan, som en beställning av dylik materiel för investeringsreservens arbeten vid en arbetslöshetsperiod i och för sig skulle medföra. Investeringsutredningen har dock ansett lämpligt, att ett visst beredskapslager upplägges av sådan materiel, varav med ledning av verkställda undersökningar de befintliga tillgångarna bedömts vara alltför små, och utredningen har medverkat till åtgärder i detta syfte. Det åsyftade beredskapslagret är avsett att användas för att bemästra en första ansvällning av arbetsvolymen vid inträdande arbetslöshet samt för att säkerställa tillgången på sådana maskiner, redskap och verktyg, beträffande vilka den inhemska industriens tillverkningskapacitet är otillräcklig att möta den ökade efterfrågan, som kan befaras vid en arbetsmarknadskris.

Utifrån dessa överväganden har investeringsutredningen ansett det ändamålsenligt, att komplettering i första hand företages av maskinförråden hos statens arbetsmarknadskommission samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Denna komplettering bör erhålla sådan omfattning, att förråden ifråga tillsammans bli tillräckliga för en ökning av arbetsstyrkan med 15 000 man. Beträffande redskap och verktyg omfattar väg- och vattenbyggnadsstyrelsens samt statens arbetsmarknadskommissions förråd numera utrustning för ca 20 500 man. Utredningen anser någon ökning av sistnämnda lagerhållning i nuvarande situation icke vara påkallad.

Frågan om transportmedel sammanhänger intimt med spørsmålet om landets försörjning i allmänhet med transportfordon, utrustning och drivmedel och synes väsentligen böra ses ur andra synpunkter än dem investeringsutredningen har att anlägga. Vad först rör lastbilar, torde, i den mån en tillfredsställande försörjning med hänsyn till landets normala behov kan uppnås — och ett sådant försörjningsläge torde numera kunna väntas inträda inom relativt närliggande framtid — tillgången bli tillräcklig även med hänsyn till arbetsmarknadsberedskapen. Vad därefter angår decauvillemateriel, som vid anläggningsarbeten är av stor betydelse för transporter inom arbetsplatsen, finnes hos statliga verk och en del större byggnadsfirmor en tillgång motsvarande en arbetsstyrka av ca 20 000 man. Denna materiel är emellertid till större delen redan i användning vid anläggningsarbeten och för andra ändamål eller upplagd i smärre förråd vid arbetsplatser. Möjligheterna att åstadkomma någon ökning av tillgångarna på decauvillemateriel äro för närvarande mycket begränsade. Intill dess förhållandena medge

en ökning av lagret, bör man därför räkna med att i största utsträckning utnyttja möjligheterna att anpassa den relativa användningen av olika transportmedel efter tillgångarna.

Beträffande baracker för förläggning av arbetare vid arbetsplatser har verkställd undersökning givit vid handen, att de förläggningsutrymmen, som nu äro disponibla, skulle kunna medgiva förläggning vid arbetsplatser av ca 15 500 man. Tillgången på baracker vid en kommande arbetslöshetssituation kan emellertid för närvarande icke överblickas med hänsyn till att förhållandena i detta hänseende mycket hastigt förändras, främst beroende på de åtgärder beträffande export av baracker, som vidtagas för den internationella hjälpverksamheten. I betraktande framför allt av den stora produktionskapaciteten hos de industrier inom landet, som tillverka baracker, anser utredningen, att några mera genomgripande åtgärder för anskaffande av erforderliga förläggningsbaracker för sysselsättningsprogrammets genomförande icke för närvarande behöva vidtagas.

PM

rörande i riket disponibelt arbetsbefäl för byggnads- och anläggningsarbeten.

Som komplettering till utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering har organisationskontoret på uppdrag av investeringsutredningen företagit en undersökning rörande tillgången i landet på arbetsbefäl för byggnads- och anläggningsarbeten. Undersökningen har begränsats till en mindre del av landet och en beräkning därefter verkställt på basis av det resultat, som denna undersökning givit.

Vid tidigare av organisation BRB företagen inventering av disponibelt antal grovarbetare i riket har undersökningen tillgått på så sätt, att mönstringsblanketterna från 1941 års beredskapsmönstring genomgåts i Kristianstads, Östergötlands, Stockholms och Västerbottens län samt i Stockholms stad. De fyra ovannämnda länen ansågos tillsammans bilda ett gott tvärsnitt av befolkningsfördelningen i Sverige i stort. Genom rätlinjig proportionering efter invånareantalet erhöles således en ungefärlig siffra för grovarbetarna i hela riket, till vilken siffra adderades antalet inom Stockholm, som på grund av speciella förhållanden ansågos böra tagas särskilt. På andra vägar kunde sedermera den på ovannämnda sätt funna siffran kontrolleras och befinnas användbar för en överslagsberäkning.

För undersökningen av disponibelt antal arbetsbefäl har använts samma metod. I stället för Östergötlands och Stockholms län har valts Örebro län av den anledningen, att mönstringsblanketterna från 1941 års beredskapsmönstring för värnpliktig personal, förvarade på inskrivningsområdesexpeditionerna, hade makulerats i de förra länen.

Inventeringen utfördes av tjänstemän i organisation BRB, vilka genom tidigare relativt lång praktisk verksamhet inom byggnads- och anläggningsfacket hunnit skaffa sig en god uppfattning om kvalifikationerna för ett arbetsbefäl. Detta måste anses i föreliggande fall vara ett mycket viktigt krav, då det gällt att sovra undersökningsmaterial. Det ligger i sakens natur, att undersökningen icke kunnat undgå att bli subjektivt betonad.

Inventeringen har omfattat codebeteckningarna 220, 700 samt 710—715 och inom dessa undergrupperna 10—12 och 15—17. Dessa codebeteckningar omfatta egna företagare samt anställda teknici inom jord- och stenindustri, väg- och vattenbyggnad samt husbyggnadsfacken, jfr omstående tabell. Det bör anmärkas, att i dessa codenummer icke äro upptagna förmän och arbetsbasar.

För icke krigstjänstskyldiga hava genomgåts ca 1 170 st. blanketter, motsvarande ett invånareantal av i runt tal 1 300 000 av rikets 6 400 000 invånare den 1 januari 1941. I de tre länen inventerades 235 st. troligen användbara och 204 st. sannolikt icke användbara arbetsbefäl. I Stockholm utgjorde siffrorna 371 resp. 458. Dessa siffror understryka dels den starka sovring, som ägt rum vid inventeringen, dels den särpräglade ställning, som Stockholm intager i vad gäller relationen till invånareantalet. Anmärkningsvärt kan synas förhållandet i Stockholm mellan grupperna lämpliga och icke lämpliga. Relationen är icke rättvisande beroende på det stora antal konstruktörer, både fristående och anställda hos entreprenadfirmer, och konsulter, som inkluderats i den senare gruppen, beroende icke därpå, att de

Sammanställning av inventeringsuppgifter
(1941 och 1943 års beredskaps-

Län eller stad	Antal invånare	Antal inven- terade	Troligen användbara								
			220 10—17	700—							
				10	11	12	15	16	17	10	11
Stockholms stad	600 000	729	4	34	7	9	10	131	86	—	—
Kristianstads län	248 700	206	—	64	—	—	—	—	—	—	—
Örebro län.....	228 400	161	—	28	13	14	1	13	24	2	1
Västerbottens län	221 600	72	—	14	—	—	—	—	—	1	—
Summa	1 298 700	1 168	4	140	20	23	11	144	110	3	1
D:o exkl. Stockholms stad	698 700	439	—	106	13	14	1	13	24	3	1
Summa 606											
D:o exkl. Stockholms stad 235											

Sammanställning av inventeringsupp-
(1941 års beredskaps-

Militärt förband el. io	Antal värn- pliktiga	Antal inven- terade	Troligen användbara									
			220 10—17	700—								
				10	11	12	15	16	17			
				10	11	12	15	16	17	10	11	
io 1, Stockholm, I 1..	81 900	1 056	—	62	19	28	36	246	115	2	2	
3, Örebro, I 3	35 000	172	—	10	5	12	4	28	28	—	—	
KA 1, Vaxholm	15 000	64	—	6	1	2	1	13	6	—	1	
I 20, Umeå.....	15 000	81	—	2	2	2	1	2	3	—	—	
A 3, Kristianstad....	13 500	88	5	6	3	5	4	16	16	—	—	
T 4, Hässleholm	16 700	105	3	12	—	13	—	20	16	—	—	
P 2, Hälsingborg....	8 100	59	4	10	—	3	—	10	20	—	—	
Summa	185 200	1 625	12	108	30	65	46	335	204	2	3	
Summa, exkl. io 1	103 300	569	12	46	11	37	10	89	89	—	1	
Summa 1 188												
Summa, exkl. io 1 405												

sannolikt icke äro lämpliga som arbetsbefäl utan därpå, att de erfordras för sina speciella uppgifter och därför icke bliva disponibla för arbetsledning. Genom rätlinjig proportionering efter invånareantalet erhålles för hela riket utom Stockholm 1 953 troligen användbara och 1 695 sannolikt icke användbara befäls personer. Läggas härtill siffrorna för Stockholm erhålles totalt 2 234 resp. 2 153 icke krigstjänstskyldiga befäls personer.

Blanketter, tillhörande 1941 års beredskapsmönstring och avseende *värnpliktig personal*, hava genomgått i io 1 (I 1 och KA 1), io 3 (I 3), io 6 (A 3, T 4 och P 2) och io 20 (I 20). Io 1 omfattar Stockholm med omnejd, io 3 Örebro län, io 6 Kristianstads län och io 20 Västerbottens län. Antalet blanketter utgjorde ca 185 200. Relationen mellan troligen användbara och sannolikt icke användbara är här omkastad i det att den förra kategorien är dominerande. Detta gäller i synnerhet Stockholm och förklaras av den starka absorption av rikets yngre tekniker, som huvud-

ang. icke värnpliktiga arbetsledare.

mönstringsblanketter.)

				Sannolikt icke användbara												
710—715—				220 10—17	700—						710—715—					
12	15	16	17		10	11	12	15	16	17	10	11	12	15	16	17
—	14	30	46	6	86	11	26	52	109	13	1	—	—	34	8	12
—	—	27	—	—	112	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
1	—	6	7	—	25	3	9	9	—	—	—	—	—	1	—	4
—	2	12	5	—	33	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	1
1	16	75	58	6	256	14	35	61	109	13	2	—	—	35	14	17
1	2	45	12	—	170	3	9	9	—	—	1	—	—	1	6	5
				Summa 562												
				D:o exkl. Stockholms stad 204												

gifter ang. värnpliktiga arbetsledare.

mönstringsblanketter.)

				Sannolikt icke användbara												
710—715—				220 10—17	700—						710—715—					
12	15	16	17		10	11	12	15	16	17	10	11	12	15	16	17
2	82	74	115	—	27	6	12	53	93	6	1	2	—	43	25	5
—	7	7	29	—	12	3	4	3	15	1	—	—	—	1	1	2
—	1	3	12	—	3	—	—	3	5	3	—	—	—	2	1	1
—	7	7	9	—	7	2	3	1	5	7	2	2	1	1	7	8
—	7	2	4	1	1	—	1	1	7	4	—	—	—	3	1	1
1	1	6	5	1	4	1	1	—	10	7	—	—	—	—	2	2
—	—	—	2	—	2	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—
3	105	99	176	2	56	12	21	61	137	30	3	4	1	50	37	19
1	23	25	61	2	29	6	9	8	44	24	2	2	1	7	12	14
				Summa 433												
				Summa, exkl. io 1 160												

staden utövat. Sålunda utgör i de tre länen antalet troligen användbara 405 st. och sannolikt icke användbara 160 st. I Stockholm utgöra antalen 783 resp. 273 st.

Antalet värnpliktiga arbetsbefäl för hela riket har beräknats på analogt sätt med antalet icke krigstjänstskyldiga, varvid således Stockholm (io 1) tagits för sig. Ka 1, som visserligen tillhör io 1 rekryteras övervägande från landsorten och har därför hänförs till denna grupp. Genom rätlinjig proportionering i förhållande till totala antalet värnpliktiga har antalet värnpliktiga arbetsbefäls personer beräknats och därtill har lagts den inventerade siffran för Stockholm. På så sätt har erhållits 6 832 st., varav 4 864 troligen användbara och 1 968 sannolikt icke användbara.

Genom ovan behandlade inventeringar har dock icke alla teknici nåtts. Sedan 1941 hava tillkommit de från tekniska läroanstalter utexaminerade, som icke annat än i undantagsfall redovisats i ovannämnda kategorier. För att få en uppfattning om storleksordningen av de sedan 1941 utexaminerade har infordrats uppgifter från de

tekniska högskolorna, de tekniska läroverken och gymnasierna samt från de mera betydande tekniska instituten (dock ej NKI-skolan). Dessa redovisas i följande tabell. Uppgiftslämnarna ha i en del fall kunnat angiva de examinerades placering i produktionen och på basis av dessa uppgifter har ansetts, att ca 60 % av det totala antalet, 1 243, eller ca 750 kunna hänföras till gruppen troligen användbara som arbetsbefäl (eller underbefäl).

Sammanställning av under åren 1941—1944 utexaminerade civilingenjörer, väg- och vattenbyggnadsingenjörer, byggnadsingenjörer och vägmästare.

S k o l a	Antal utexaminerade				Summa	Användbara som arbetsledare
	1941	1942	1943	1944		
Kungl. Tekniska Högskolan ¹	56	52	38	10	156	117 (75 %)
Chalmers Tekniska Högskola ²	28	15	15	16	74	58 ,
Tekniska läroverket, Stockholm ..	10	19	29	35	93	60 (65 %)
Tekniska Gymnasiet, Norrköping	20	17	20	20	77	50 ,
Tekniska läroverket, Malmö.....	20	11	19	15	65	42 ,
Tekniska Gymnasiet, Härnösand..	14	10	3	13	40	26 ,
Kristinehamns Praktiska skola ..	12	13	—	19	44	35 (80 %)
Hässelholms Tekniska skola.....	27	30	48	32	137	89 (65 %)
Stockholms Tekniska Institut	133	157	143	67	400	200 (50 %)
Tekniska Institutet, Stockholm ..	—	—	—	—	157	78 ,
Summa					1 243	755 (60 %)

¹ Dessutom ha 71 st. arkitekter utexaminerats. — ² Dessutom ha 12 st. arkitekter utexaminerats.

Slutligen bör man räkna med en viss avgång av i huvudsak äldre befäl sedan 1941. Denna avgång har satts till ca 250 st.

Undersökningens resultat framgår närmare av tabellerna. Antalet troligen användbara arbetsbefäls personer för byggnads- och anläggningsarbeten sammanställs nedan.

Icke krigstjänstskyldiga	ca 2 200
Värnpliktiga	» 4 800
Under åren 1941—1944 utexaminerade	» 750
Summa	7 750

Avgång sedan 1941	ca 250
Beräknade återstående	7 500

I ovanstående sammanställning ingå icke förmän och arbetsbasar. Dessa äro att betrakta såsom underbefäl men äro givetvis användbara såsom självständiga arbetsledare för byggnads- och anläggningsarbeten av mindre omfattning. De utgöra således en god reserv av icke oväsentlig storleksordning.

Organisationskontoret företog år 1942 en inventering av arbetarbefäl hos 259 entreprenadfirmor, byggmästare och övriga företagare inom väg- och vattenbyggnads- samt husbyggnadsfacken och har från denna inventering ett belysande siffermaterial. I följande tabell har gjorts en sammanställning av antalet arbetsbefäl — i den centrala ledningen och på arbetsplatser — vid 15 st. företagare, representerande enbart väg- och vattenbyggnad, enbart husbyggnad samt en kombination av dessa arbetsobjekt. Dessa siffror hava sammanställts med de av företagarna i Svenska Arbetsgivareföreningens kalender för år 1943 redovisade arbetarekontingenterna, avseende året 1942. Dessa siffror avse medeltalen sysselsatta arbetare under året och äro därför att betrakta såsom minimisiffror. Härav kan utläsas antalet arbetare per

**Beräkning av antalet arbetare per arbetsledare vid 15 st. större byggnadsfirmor
år 1942.**

F i r m a	Personal, tillhörande inventerade kategorier					Antal man i arbete under 1942 enligt Svenska Arbets- givare- förening- ens kalender	Antal arbetare per arbets- ledare
	I fir- mornas centrala ledning	På arbetsplatserna					
	Teknisk lednings- personal	Ingen- jörer och verk- mästare	Väg- mästare	Biträ- dande arbets- ledare, förmän	Summa 2—4		
1	2	3	4	5	6	7	8
Armerad Betong A.-B.....	15	67	6	24	88	1 970	24.2
Bergendahl & Höckert A.-B.	10	17	27	6	54	723	13.4
A.-B. Contractor	6	12	—	2	18	351	19.4
Byggmästare Olle Engkvist..	3	13	—	3	16	472	29.4
Tolls Byggnads A.-B.	4	19	—	6	23	620	27.0
L. E. Hellstedt A.-B.	2	8	—	3	10	160	16.0
Huse & Co. A.-B.	4	10	—	6	14	292	20.7
Byggm. Balzar Lundström..	3	14	—	—	17	419	24.2
A.-B. Skånska Cementgjuteriet	15	67	5	22	87	3 341	36.7
Tekniska Byggnadsbyrån....	4	14	—	6	18	423	23.5
Peterson & Söner	1	12	—	1	13	413	31.7
A.-B. Vägförbättringar.....	11	16	43	29	70	848	12.1
A.-B. Carl Zetterberg	4	5	—	—	9	386	37.4
Nya Asfaltaktiebolaget.....	12	25	19	6	56	879	15.7
Granit & Betong A.-B.....	8	9	7	5	24	367	15.3
Summa	102	308	107	119	517	11 614	22.5 medeltal

Vid inventeringen har endast i några undantagsfall medtagits biträdande arbetsledare och förmän, varför dessa ej medtagits i denna beräkning. Sifferuppgifterna för Skånska Cementgjuteriet avse teknisk personal och arbetare i Stockholm, Malmö och Jönköping.

arbetsbefäl. Detta varierar naturligtvis med företagarens egentliga arbetsfält. Sålunda är antalet arbetare per befäl lägre hos företagare inom egentlig väg- och vattenbyggnad än inom exempelvis husbyggnad. Variationen rymmes inom talen 1: 12,1 och 1: 37,4 med ett medeltal 1: 22,5. Av investeringsutredningens material (SOU 1944: 7, 12 och 13, Finansdepartementet) kan man erhålla en god uppfattning om de olika arbetsobjektens art, såväl de ordinarie arbetena som de, vilka upptagits i investeringsreserven. Utan att hava gått in på en detaljerad sammanställning av de olika arbetsobjekten anser sig organisationskontoret kunna påstå, att arbetsobjekten för de i ovanstående tabell upptagna företagarna genomsnittligt äro mera arbetsbefälskrävande än de i investeringsutredningen ingående arbetsobjekten tagna i stort. Man torde därför såsom ett gott antagbart medeltal arbetare per arbetsbefäl våga sätta siffran 1: 25, detta även med hänsyn till att en hel del förmän och arbetsbasar, som icke medtagits i ovan beräknade antal 7 500, kunna anses användbara såsom självständigt befäl och i varje fall som underbefäl. Försiktigheten bjuder dock att för den slutliga räkneoperationen behålla den i tabellen funna medelsiffran 1: 22,5.

Det torde därför kunna anses såsom säkert, att det i riket tillgängliga antalet arbetsbefäl bör räcka att leda en arbetsstyrka på 165 000 à 170 000 man.

Stockholm den 1 september 1944.

RAGNAR LINDQVIST.

Olof Lundqvist.

PM

beträffande sysselsättningsmöjligheterna under en investeringsperiod för byggnads- och anläggningsarbetare med hänsyn till tillgången inom riket på byggnadsmaskiner av olika slag.

På uppdrag av investeringsutredningen har organisation BRB företagit en undersökning rörande tillgången i riket på byggnadsmaskiner av olika slag och verkställt en beräkning av den totala arbetsstyrka, som på basis av denna maskintillgång skulle kunna sysselsättas å byggnads- och anläggningsarbeten. På grund av personalbrist och andra viktiga aktuella utredningar har undersökningen tyvärr icke kunnat ske i önskvärd omfattning, särskilt beträffande inventeringen av arbetsmaskiner. På grund härav har beträffande vissa maskinslag måst göras antaganden, som hava avsevärt inflytande på utredningens resultat.

För att bedöma storleken av den arbetsstyrka, som med utnyttjande av byggnadsmaskintillgången kan beredas sysselsättning på byggnads- och anläggningsarbeten, har en omfattande bearbetning av investeringsutredningens material behövt verkställas. Därvid har en fördelning gjorts av de i investeringsutredningen upptagna arbetsobjekten på huvudgrupper, nämligen å ena sidan

- 1) Statliga samt vissa kommunala och enskilda arbeten.
- 2) Industribyggnader.
- 3) Bostadsbyggnader.

samt å andra sidan

- a) Husbyggnadsarbeten.
- b) Terrasseringsarbeten.
- c) Vattenbyggnadsarbeten.

Bearbetningen av materialet i investeringsutredningen har skett på följande sätt:

Ur de beräknade totalkostnaderna för olika arbetsobjekt har sökts lönekostnader för *byggnads- och anläggningsarbetarna* — rörledningsmontörer, elektriska montörer, målare m. fl. sålunda undantagna. Ur dessa lönekostnader har med kända eller antagna medeldagsförtjänster beräknats antalet dagsverken. Medeldagsförtjäns- ten för olika yrkesgrupper har beräknats ur statistisk årsbok, tabell 199, »Lönein- komster för vuxna arbetare inom olika näringsgrenar och dyrtorsgrupper». Dessa siffror ha jämförts med arbetsgivareorganisationers och företagares lönestatistik och härav föranledda justeringar ha verkställts. I vissa fall, där tillförlitliga uppgifter ej kunnat erhållas, hava antaganden måste göras beträffande dagsförtjänsten.

Inom BRB hava tidigare utförts undersökningar beträffande maskinbehoven under fred för vissa normalarbetsstyrkor vid olika slag av arbeten. Med ledning härav har storleken av en mot de totala arbetsstyrkorna ekvivalent maskinpark kunnat beräknas. Den sålunda beräknade maskinparken har slutligen jämförts med den tillgängliga och slutsatser ha således kunnat dragas beträffande den totala arbetsstyrka, som skulle kunna sysselsättas med utnyttjande av den tillgängliga maskinparken.

Nedan följer nu en del kommentarer till beräkningen av antalet dagsverken inom ovannämnda kategorier och dessas fördelning på olika slag av arbeten.

1. Statliga och kommunala samt vissa enskilda arbeten.

Arbetslönerna för byggnads- och anläggningsarbetarna ha i allmänhet kunnat beräknas direkt av investeringsutredningens material med användande av direkta lönekvoter. För Statens Vattenfallsverks arbeten har detta emellertid icke låtit sig göra. I investeringsutredningens betänkande äro arbetena i fråga nämligen icke tillfyllest differentierade. För att komma fram till lönekostnaderna har därför först måst göras en fördelning av totalkostnaderna på de tre huvudgrupperna, husbyggnads-, terrasserings- och vattenbyggnadsarbeten. Härför har använts det material, som BRB år 1942 erhöll från Vattenfallsstyrelsen för beräkning av byggnads- och reparationsberedskapens arbetsvolym under krig. Detta material omfattar bl. a. uppgifter angående *byggnadskostnadernas* andel i totala anläggningskostnaderna för olika slag av anläggningar såsom kraftverk, kanalverk, vattenregleringsanläggningar och distributionsanläggningar samt inom dessa objekt *byggnadskostnadernas fördelning* på olika slag av arbeten nämligen, husbyggnad, terrassering, vattenbyggnad och verkstadsarbete.

Byggnadskostnadernas andel i de totala anläggningskostnaderna enligt ovan utgöra:

För kraftverk och kanalverk	67 %
» vattenregleringsanläggningar	75 %
» distributionsanläggningar	10 %

Byggnadskostnaderna för olika objekt fördela sig på de olika huvudgrupperna enligt följande:

O b j e k t	Husbyggnad %	Terrassering %	Vatten- byggnad %	Verkstads- arbetare %
Vattenkraftverk	59.5	12.5	25	3
Kanalverk	70	11	18.5	0.5
Vattenregleringsanläggningar	—	4.5	93.5	2
Distributionsanläggningar	20	4	65	11

Med kännedom om dessa procentuella värden kan således de olika byggnadskostnadernas del i totalkostnaderna beräknas. Exempelvis utgör husbyggnadsarbetets del vid en kraftstation 59,5 % av de sammanlagda byggnadskostnaderna, vilka senare i sin tur utgöra 67 % av totala anläggningskostnaden, eller 59,5 % av 67 % = 39,9 % av totalkostnaden. På liknande sätt har de olika byggnadskostnadernas del av de i investeringsutredningens redogörelse upptagna totalkostnaderna beräknats och sammanställes sålunda:

O b j e k t	Husbyggnad %	Terrassering %	Vattenbyggnad %
Vattenkraftverk	39.9	8.4	16.8
Kanalverk	46.9	7.4	12.4
Vattenregleringsanläggningar	—	3.4	70.1
Distributionsanläggningar	2.0	0.4	6.5

Med användande av i ovanstående tabell angivna procentuella värden har här nedan byggnadskostnadernas del i Statens Vattenfallsverks företag under budgetåret 1944/45 beräknats och fördelats på olika slag av arbeten enligt följande:

F ö r e t a g	Totalkostnad 1 000 kr.	Del av totalkostnaden fördelad på		
		Husbyggnads- arbeten 1 000 kr.	Terrasserings- arbeten 1 000 kr.	Vattenbygg- nadsarbeten 1 000 kr.
Kraftverk..... OA	17 200	6 863	1 445	2 890
IR	9 000	3 591	756	1 512
Vattenregleringar OA	3 000	—	102	2 103
IR	—	—	—	—
Distributionsanläggningar . OA	17 000	340	68	1 105
IR	3 000	60	12	195
Totalt	49 200	10 854	2 383	7 805
Summa OA	37 200	7 203	1 615	6 098
IR	12 000	3 651	768	1 707

2. Industribyggnader.

Beräkningen av antalet dagsverken inom gruppen industribyggnader har ej heller kunnat ske direkt. En fördelning av byggnadskostnaderna på hushygnads-, terrasserings- och vattenbyggnadsarbeten har först måst vidtagas, varefter de direkta lönekvoterna kunnat tillämpas på de olika grupperna. Beräkningen har verkställts på följande sätt:

I den statistiska undersökning, som Kommerskollegium utfört angående den svenska industriens kapitalinvesteringar år 1942—1945, finnes följande tablå, även intagen i investeringsutredningens utredning del 1, utvisande bl. a. beslutade eller planerade investeringar i byggnadsföretag under en gynnsam fredskonjunktur 1944/45.

Industribyggnader	111 795 000	kronor
Andra driftsanläggningar	40 760 000	»
Maskiner m. m.	87 861 000	»
Bostäder och dylikt	10 444 000	»
Skyddsrumbyggnader	862 000	»
Summa	251 722 000	kronor

Under rubriken andra driftsanläggningar ingå hamnar, lastkajer, vägar, broar, järnvägsspår, transportanordningar, kraftstationer, garagebyggnader samt kraft-, gas- och vattenledningar m. m. för industridrifens behov.

Om det antages, att den del av kostnaderna under denna rubrik, som avse kraft-, gas- och vattenledningar m. m. och vilka icke äro att hänföra till i föreliggande undersökning avsedda byggnadskostnader, motsvaras av kostnaderna för sådana personalbostäder, som ej byggts i företagens regi utan av de anställda själva, ofta med stöd från företagen i form av egnahemslån eller liknande, beräknas ur ovanstående tabell de i rena byggnadsobjekt investerade beloppen till i runt tal 164 000 000 kr.

Denna summa kan rimligen antagas vara fördelad på olika slag av byggnadsarbeten med 70 % på husbyggnader, 20 % på terrasseringsarbeten och 10 % på vattenbyggnadsarbeten eller uträknad i kronor på

husbyggnadsarbeten	114 800 000	kronor
terrasseringsarbeten	32 800 000	»
vattenbyggnadsarbeten	16 400 000	»

Summa 164 000 000 kronor.

Antalet dagsverken för byggnads- och anläggningsarbetare vid industribyggnaderna kan därefter beräknas efter samma principer, som ovan tillämpats beträffande arbeten under 1. I följande tabell har utförts en fördelning av arbetena i fråga.

Slag av arbete	Totalkostnad 1 000 kr.	Direkt lönkvot %	Arbetslöner 1 000 kr.	Medeldags- förtjänst kr.	Antal dagsverken 1 000-tal
Husbyggnader....	114 800	26.2	30 078	17:36	1 732
Terrasseringsar....	32 800	54	17 712	14:80	1 196
Vattenbyggnader..	16 400	40	6 560	14:80	443
Summa	164 000		54 350		3 371

3. Husbyggnader (bostadsbyggnader).

Beräkningen av antalet dagsverken inom gruppen bostadsbyggnader har skett på följande sätt:

I betänkandet angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd har framhållits såsom befogat att räkna med att produktionen av bostäder under första efterkrigsåret skall kunna uppgå till samma antal lägenheter som under toppåret 1939 eller till i runt tal 45 000 st. Bostadsbyggnadernas produktionskostnad kan beräknas för närvarande uppgå till 77 kr pr m³ i medeltal för hela landet. Medelstorleken av bostadslägenheten har förutsatts bli 3 eldstäder, motsvarande en nettogolvyta på 55 m² och en bruttoyta av 66 m². Medelhushöjden har beräknats bli 3 1/3 våning med en genomsnittlig konstruktionshöjd av 3,05 m. Härur kan medelkostnaden pr lägenhet, inklusive del av källarkostnad, beräknas till 20 000 kr. Totalkostnaden för årsproduktionen, 45 000 lägenheter, skulle då utgöra 900 milj. kronor.

Den direkta lönkvoten har med ledning av uppgifter i bilagor till investeringsutredningens betänkande, del III, beräknats till 26,2 % — rörledningsarbetare, elektriker och målare då icke inräknade och ej heller kostnader för ritningar, administration m. m. Härav beräknas arbetslönerna för rena byggnadsarbetare till 235,8 milj. kr. Medeldagsförtjänsten har på sätt som inledningsvis omnämnts beräknats till 17:36 kr. Det sammanlagda antalet dagsverken för dessa arbetare utgör således 13 583 milj. Härtill komma för den erforderliga tomtmarkens exploaterande nödvändiga vägbyggnader och gatuarbeten. Dessa terrasseringsarbeten ha emellertid antagits ingå i kommunernas arbetsvolym.

Det ovan inom kategori 1—3 beräknade antalet dagsverken har sammanställts i följande tabell och utgör sammanlagt ungefär 40 miljoner.

Kategori	O b j e k t	Antal dagsverken fördelade på		
		Husbyggnads- arbeten 1 000-tal	Terrasserings- arbeten 1 000-tal	Vattenbygg- nadsarbeten 1 000-tal
1	Statliga, vissa kommunala och enskilda arbeten, ordinarie.....	3 552	5 763.8	518
2	Do i allmänna investeringsreserven ...	2 241.8	9 905.6	899.2
3	Industribyggnader, sammanlagda.....	1 732.6	1 196.8	443.2
	Bostadsbyggnader	13 583	—	—
	Summa	21 109.4	16 866.2	1 860.4
		39 836		

Antalet arbetsdagar per man och år uppgår maximalt till ca 300 st. Då hänsyn måste tagas till att semester, sjukledighet, ogynnsam väderlek, omflyttningar mellan arbetsplatser och dylikt reducera det maximala antalet effektiva arbetsdagar, bör siffran 300 reduceras med ca 15 % eller till i runt tal 250 arbetsdagar.

Det totala antalet byggnads- och anläggningsarbetare, som kunna sysselsättas vid ifrågavarande arbeten, kan sålunda beräknas till i runt tal 160 000 man, fördelade på

husbyggnadsarbeten	85 000
terrasseringsarbeten	67 000
vattenbyggnadsarbeten	8 000
Summa 160 000 man	

Maskinbehovet vid olika slag av arbeten under fred har av BRB beräknats för normalarbetsavdelningar om 140 byggnads- och anläggningsarbetare. De ovan beräknade totala arbetsstyrkorna bliva, omräknade till dylika normalavdelningar, för

husbyggnadsarbeten	607 st
terrasseringsarbeten	479 »
vattenbyggnadsarbeten	57 »
Summa 1143 st	

De olika normalarbetsavdelningarnas maskinbehov, som det framkommit vid den av BRB företagna inventeringen, framgår av efterföljande tabell över beräknat behov av byggnadsmaskiner för genomförande av investeringsutredningens byggnadsprogram. Husbyggnadsavdelningarnas maskinbehov har angivits i kolumn 2, terrasseringsavdelningarnas i kolumn 4 och vattenbyggnadsavdelningarnas i kolumn 6. Summa maskinbehov för investeringsprogrammet vid rationellt bedrivande av arbetena fram-

Beräknat behov av byggnadsmaskiner för genomförande av investeringsutredningens byggnadsprogram.

Maskinslag	Husbyggnadsarbeten (607 avd.)		Terrasseringsarbeten (479 avd.)		Vattenbyggnadsarbeten (57 avd.)		Totalt behov	D:o inkl. 15 % reserv	Inventerad till- gång	Över- skott + Brist -
	per avd.	totalt	per avd.	totalt	per avd.	totalt				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Betongblandare	1 ¹ / ₂	911	1 ¹ / ₂	240	2	114	1 265	1 455	1 216	- 239
Bergbormaskiner ..	1	607	3	1 437	2	114	2 158	2 482	2 722	+ 240
Elevatorer	—	—	2 ² / ₃	320	—	—	320	368	185	- 183
Grävmaskiner	1 ¹ / ₁₀	61	1 ¹ / ₅	96	3 ³ / ₅	35	192	221	180	- 41
Kompressorer	1 ¹ / ₅	122	1 ¹ / ₂	719	1	57	898	1 033	880	- 153
Kranar-, lyft-	1 ¹ / ₃	203	2	958	2	114	1 275	1 466	569	- 897
» , pål-	1 ¹ / ₅	122	1 ¹ / ₁₀	48	1	57	227	261	274	+ 13
Mudderverk	—	—	—	—	1 ¹ / ₄	15	15	18	33	+ 15
Spel	1	607	1	479	2	114	1 200	1 380	772	- 608
Stenkrossar	1 ¹ / ₁₀	61	1	479	1 ¹ / ₄	15	555	613	848	+ 235
Svetsningsaggregat ..	1 ¹ / ₄	152	1 ¹ / ₃	160	1 ¹ / ₂	29	341	392	289	- 103
Traktorer, band- ...	—	—	1 ¹ / ₂	240	1 ¹ / ₆	10	250	288	125	- 163
» , hjul-	—	—	1 ¹ / ₂	240	—	—	240	276	121	- 155
Vibrobetongaggregat	1 ¹ / ₃	203	—	—	1	57	260	299	284	- 15
Vägvältar	—	—	1	479	—	—	479	551	626	+ 75
Väghyvlar	—	—	1	479	—	—	479	551	772	+ 221
Välthyvlar	—	—	1 ¹ / ₅	96	—	—	96	110	28	- 82

går av kolumn 8. I kolumn 9 anges maskinbehovet inklusive en beräknad reserv på 15 %, motsvarande det kontinuerliga reparationsbehovet.

Inom BRB har under år 1942 verkställt en inventering av byggnadsmaskiner hos 7 ämbetsverk, 27 kommunalförvaltningar och 259 entreprenadfirmor. I samband med föreliggande utredning har utförts kompletterande inventeringar. Härmed har tillgången på de tyngre arbetsmaskinerna i huvudsak kunnat utrönas, under det att tillgången på de lättare maskinerna ej fullständigt och i flera fall ej på långt när kunnat registreras. Resultatet av inventeringen framgår av kolumnerna 10 och 11 i tabellen.

Av siffrorna i kolumn 11 framgår att den inventerade maskinparken i flera avseenden betydligt underskrider den erforderliga. Till klarläggande av de verkliga förhållandena må emellertid följande kommentarer tjäna:

Betongblandare. Antalet i riket befintliga överstiger avsevärt det inventerade, eftersom betongblandare finnas hos ett stort antal mindre företagare och hos industrier, vilkas innehav icke inventerats.

Bergborrmaskiner. Ytterligare sådana finnas till relativt stort antal hos en del icke inventerade kommuner, byggnadsföretagare samt industrier.

Elevatorer. Tillgången torde ej nämnvärt överstiga det inventerade antalet.

Grävmaskiner. Tillgången torde något överstiga det inventerade antalet, beroende på att alla företagare, som äga sådana maskiner, icke nåtts genom inventeringen.

Kompressor. Ytterligare en del sådana torde finnas hos icke inventerade byggnadsföretagare, kommuner och industrier samt ett relativt stort antal vid krigsmakten.

Kranar, lyft-. Antalet lyftkranar har på långt när icke inventerats. Så gott som varje byggnadsföretagare är ägare av en lyftkran, i varje fall av en handdriven sådan.

Kranar, pål-. Ett mindre antal utöver det inventerade antalet torde finnas hos icke inventerade byggnadsföretagare. Därutöver finnas vid krigsmaktens ingenjörförband pålkranar av mindre typ.

Mudderverk. Ett mindre antal sådana utöver det inventerade finnes säkerligen hos icke inventerade kommuners hamnförvaltningar samt hos mindre företagare.

Spel. Antalet i riket befintliga spel överstiger avsevärt det inventerade. En stor del av de mindre byggnadsföretagarna samt en del industrier äro nämligen ägare till maskindrivna spel.

Stenkrossar. Ett mindre antal sådana torde finnas utöver det inventerade.

Svetsningsaggregat. Utöver det inventerade antalet torde ett mindre antal finnas hos byggnadsföretagare och kommuner, som icke inventerats. Ett avsevärt antal finnes hos industrier och verkstäder, vilka dock sannolikt icke kunna undvara dem.

Traktorer, band-. Antalet i riket befintliga bandtraktorer för planeringsändamål torde obetydligt överstiga det inventerade.

Traktorer, hjul-. Hjultraktorer finnas till ett antal av över 20 000 st inom jordbruket och till ett relativt stort antal hos krigsmakten. Dessa äro emellertid endast i mindre utsträckning användbara för anläggningsarbeten av här avsett slag.

Vibrobetongaggregat. Antalet inom riket befintliga sådana torde något överstiga det inventerade.

Vägpältar. Antalet inom riket befintliga sådana torde obetydligt överstiga det inventerade, bortsett från krigsmaktens innehav.

Väghyvlar. Antalet väghyvlar torde obetydligt överstiga det inventerade, bortsett från krigsmaktens innehav.

Välthylare. Antalet inventerade torde i det närmaste omfatta hela tillgången.

Som en sammanfattning av ovanstående kommentarer kan sägas, att tillgången på vägmaskiner av olika slag icke mycket torde överstiga de inventerade antalen, medan

maskiner för vattenbyggnad och särskilt husbyggnad torde finnas i avsevärt högre antal än det inventerade. Någon brist borde därför med vissa undantag, varom mera längre fram, icke behöva befaras föreligga. Emellertid måste hänsyn tagas till ett flertal synpunkter utöver de hittills nämnda. Sålunda kan ett likformigt utnyttjande av maskinerna under hela året icke påräknas. Vidare uppgår arbetareantalet på arbetsplatserna i regel icke till den ovan angivna normalstyrkan. Detta medför ett större behov av byggnadsmaskiner än vad i tabellen angivits. Å andra sidan föreligger icke det ökade behovet under hela arbetsåret utan endast under en del av året, i många fall endast under kortare tidsperioder. Teoretiskt innebär detta en utjämning men denna fordrar att en fördelning verkställs av maskinerna efter uppträdande behov. Av betydelse skulle också vara, om en säsongutjämning av sysselsättningen kunde komma till stånd särskilt vid bostadsbyggnadsföretagen.

En viktig fråga beträffande maskinernas utnyttjande bör i detta sammanhang särskilt understrykas, nämligen drivmedelsfrågan. En förutsättning för att maskinparken skall i största möjliga utsträckning kunna utnyttjas är att maskinerna kunna köras med de drivmedel, för vilka respektive motorer äro avsedda. Under krigsåren har visserligen den större delen av maskinparken ombyggt för gengasdrift eller elektrisk drift, men en avsevärd del har dock avställt i väntan på normal tillgång på flytande drivmedel. De slutsatser, som kunna dragas av ovan verkställda undersökning, förutsätta en normal tillgång på flytande bränslen, åtminstone för de maskiner, som f. n. äro avställda.

Av den verkställda utredningen finner BRB framgå, att behovet av de vanligaste byggnadsmaskinerna kan anses vara tryggt och att sålunda maskinbehovet för husbyggnads- och vattenbyggnadsarbetena i stort sett bör vara tillräckligt för ett rationellt bedrivande. *Vid husbyggnads- och vattenbyggnadsarbeten kunna därför i varje fall sysselsättas de ovan beräknade arbetsstyrkorna, 85 000 respektive 8 000 man.*

Den inventeringsmässigt föreliggande bristen på lastningselevatorer, grävmaskiner och bandtraktorer — bristen på välthyvlar kan i viss mån kompenseras genom överskottet på väghyvlar — motsvaras av en verklig brist. Denna är särskilt allvarlig i vad gäller bandtraktorer. Dessa äro nämligen bestämmande för antalet normala terrasseringsavdelningar. Sedan 10 traktorer avsatts för vattenbyggnadsarbetenas genomförande, kvarstår i hela landet 115 traktorer, av vilka flera äro gamla och av mindre värde. Då behovet per terrasseringsavdelning har beräknats till $\frac{1}{2}$ traktor, skulle alltså endast 230 normala terrasseringsavdelningar med sammanlagt 32 200 anläggningsarbetare kunna sysselsättas på terrasseringsarbeten.

Om sålunda man skulle bestämt fordra, att allt arbete skulle utföras med användande av de mest moderna metoderna, skulle landets samlade tillgångar av erforderliga byggnadsmaskiner kunna bereda sysselsättning för sammanlagt $85\,000 + 8\,000 + 32\,200 = 125\,200$ byggnads- och anläggningsarbetare.

De föreliggande bristerna i maskintillgången kunna emellertid utan någon större olägenhet och utan någon väsentlig ökning av kostnaderna motverkas genom användning av manuell arbetskraft. Om det antages, att 5 anläggningsarbetare ersätta en elevator, 40 st en grävmaskin och 50 st en bandtraktor, erfordras sammanlagt i runt tal 12 000 man för att ersätta de felande maskinerna. I stället för det ovan beräknade antalet 67 000 man skulle då för terrasseringsarbetena utförande behövas 79 000 man. *Det totala antalet byggnads- och anläggningsarbetare för investeringsprogrammens genomförande skulle alltså uppgå till 172 000 man.*

Sammanfattning.

Den genomförda bearbetningen av investeringsutredningarnas material har visat, att för de uppgjorda programmens genomförande torde erfordras i runt tal 160 000 byggnads- och anläggningsarbetare under förutsättning att arbetena skola utföras med rationella arbetsmetoder.

Den på basis av verkställda inventeringar beräknade tillgången på byggnadsmaskiner har visat sig otillräcklig för programmens genomförande med rationella arbetsmetoder, särskilt i vad avser terrasseringsarbetena. Det föreliggande underskottet på vissa maskiner kan emellertid ersättas med manuell arbetskraft, varigenom den erforderliga totala arbetsstyrkan beräknas stiga till i runt tal 172 000 man.

Stockholm den 11 oktober 1944.

RAGNAR LINDQVIST

Olof Lundqvist.

PM

**beträffande i riket efter beredskapens upphörande disponibla
hundredskap för byggnads- och anläggningsarbetare.**

Som komplettering till utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering har organisationskontoret på uppdrag av investeringsutredningen företagit en undersökning rörande tillgången i landet på handverktyg för byggnads- och anläggningsarbeten. På grund av personalbrist har denna undersökning måst göras mycket summarisk. Avsikten har ej heller varit annan än att erhålla en uppfattning om storleksordningen av de tillgängliga kvantiteterna.

Handverktygen kunna i stort sett fördelas på följande innehavare (ägare).

1. Verktyg, som ägas av arbetare.
2. » » » » arbetsgivare.
3. » » » » finnas i lager hos järnhandlare och grossister.

1. Enligt gällande kollektivavtal skola träarbetare och murare, hålla sig med alla verktyg. Även cementslipare skola avtalsenligt hålla sig med en del mindre verktyg. Det vanliga torde vara att även icke organiserade träarbetare och murare hålla sig med egna verktyg.

2. För huvudparten av övriga byggnads- och anläggningsarbetare hålla arbetsgivarna verktyg. Till arbetsgivare räknas här utom enskilda företagare även statliga verk och myndigheter samt kommunala myndigheter.

3. Lager av verktyg finnas hos järnhandlare samt hos grossister och fabrikanter. Lagren hos järnhandlare utgöra den ojämförligt största delen.

1. Verktyg som ägas av arbetare.

Undersökningen har begränsats till de verktyg, som tillhandahållas av träarbetare och murare. I första hand gällde det således att beräkna antalet arbetare inom dessa yrken. Härför användes en av organisation BRB i juli 1942 företagen inventering av totala antalet byggnads- och anläggningsarbetare i riket. Denna utvisade, att antalet i LO och SAC organiserade tillsammans med det beräknade antalet oorganiserade uppgick till ca 132 000. Härav voro 37 600 träarbetare och 13 100 murare, tillsammans utgörande 50 700 man. Samtliga i detta klientel torde emellertid icke hava sina verktygsuppsättningar kompletta. Försiktigheten bjuder därför att räkna med en viss reduktion, som förslagsvis bestämmes till 20 %. *Man kan således räkna med att verktyg för 40 000 träarbetare och murare finnas disponibla i deras ägo.*

**Landets beräknade totala tillgång av byggnads- och anläggningsarbetare
den 15/7 1942.**

Dt	L ä n	I fackfören. tillhörande LO				I SAC (huvud- sakligast grov- arbetare)	Oorgani- serade anläggn. arbetare	Totalt
		Trä- arbetare	Murare	Grov- arbetare	Väg- & Vattenb. arbetare			
I	Jönköping.....	1 210	363	952	590	341	88	3 544
	Kronoberg.....	867	73	429	785	212	50	2 416
	Kalmar	1 043	340	968	496	319	43	3 209
	Blekinge	709	313	717	376	203	19	2 337
	Kristianstad	1 165	725	1 565	670	348	41	4 514
	Malmöhus	3 111	2 491	3 336	738	745	9	10 430
	Summa I	8 105	4 305	7 967	3 655	2 168	250	26 450
II	Gävleborg.....	1 194	294	1 143	1 136	383	140	4 290
	Västernorrland	1 085	219	1 588	3 134	—	366	6 392
	Jämtland	600	100	470	2 622	—	553	4 345
	Summa II	2 879	613	3 201	6 892	383	1 059	15 027
III	Halland.....	991	289	776	698	213	6	2 973
	Göteborg o. Bohus.	3 899	653	3 831	1 855	741	411	11 390
	Älvsborg	1 631	1 090	1 168	1 267	462	20	5 638
	Skaraborg	982	194	1 692	694	336	16	3 914
	Summa III	7 503	2 226	7 467	4 514	1 752	453	23 915
IV	Stockholms stad ...	5 349	2 746	9 265	1 091	1 984	33	20 468
	Stockholm.....	357	133	1 006	538	407	5	2 446
	Uppsala	923	257	949	663	194	15	3 001
	Södermanland	1 731	329	2 310	1 012	270	41	5 693
	Gotland	348	55	458	202	82	80	1 225
	Östergötland.....	2 361	607	2 521	740	448	1	6 698
	Västmanland	1 250	401	2 300	315	238	24	4 528
	Summa IV	12 319	4 548	18 809	4 561	3 623	199	44 059
V	Värmland	1 271	214	1 053	1 260	375	40	4 213
	Örebro	1 102	356	1 583	687	320	15	4 063
	Kopparberg	1 922	600	1 346	742	350	80	5 040
	Summa V	4 295	1 170	3 982	2 689	1 045	135	13 316
VI	Västerbotten	951	130	601	1 501	—	443	3 626
	Norrbotten.....	1 516	138	1 036	2 122	—	1 146	5 958
	Summa VI	2 467	268	1 637	3 623	—	1 589	9 584
	Totalt	37 568	13 130	43 063	25 934	8 971	3 685	132 351

2. Verktyg som ägas av arbetsgivare.

a) Statliga verk och myndigheter.

Undersökningen har omfattat innehavet av verktyg hos krigsmakten, kommunikationsverken, Arméns fortifikationsförvaltnings byggnadskontor samt Statens arbetsmarknadskommission. Från dessa myndigheter hava uppgifter införskaffats.

Av i rustningsförråd befintliga verktyg samt av sådana verktyg, som utgöra krigsersättning, kan enligt meddelande från Arméförvaltningens tygavdelning — under förutsättning att den utrikespolitiska situationen det tillåter och efter överbefälhavarens medgivande — få disponeras en kvantitet, tillräckligt för i runt tal 20 000 man.

Inventering av arbetsverktyg, företagen

S t a d	1 000-tal inv.	Handredskap för beräknat antal man, maximalt		Arbetsbefäl		Berg-borr-maski-ner	Borr-släggor	Fyllfat	Fyll-ham-mare
		enligt resp. stad	enligt org. BRB	Antal vid maximal arbetsstyrka	Disp. efter indragen beredskap				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Borås.....	49·4	400	390	10	6	8	118	25	27
Eskilstuna.....	42·3	495	460	12	8	10	105	24	29
Falun.....	14·7	125	200	5	4	4	22	52	78
Göteborg.....	285·8	2 200	2 650	73	42	111	842	373	568
Hälsingborg.....	63·2	200	390	6	6	7	46	—	—
Jönköping.....	38·0	275	340	5	4	2	39	—	13
Kalmar.....	22·6	200	400	6	6	—	16	—	20
Karlskoga.....	28·7	200	230	10	10	4	44	18	23
Karlskrona.....	31·5	250	150	8	6	9	15	6	6
Karlstad.....	30·1	200	180	5	3	4	20	20	18
Kristianstad.....	22·1	180	150	4	2	1	2	—	—
Landskrona.....	21·5	500	500	25	16	—	6	4	6
Linköping.....	43·5	200	500	5	3	6	80	4	22
Lund.....	28·4	180	240	5	5	2	—	—	—
Malmö.....	159·8	1 100	1 180	46	43	4	49	1	17
Norrköping.....	71·9	500	500	25	15	10	41	32	20
Nyköping.....	14·2	75	80	4	4	4	20	1	—
Sandviken.....	16·8	150	200	4	4	2	20	—	11
Solna.....	29·3	150	50	5	5	2	10	5	10
Sundsvall.....	19·1	350	250	14	14	7	37	5	1
Södertälje.....	16·7	110	120	4	4	2	17	10	10
Trelleborg.....	14·8	400	220	8	7	—	—	—	—
Trollhättan.....	18·5	230	260	4	4	10	75	67	187
Uddevalla.....	17·6	110	140	4	4	7	68	28	10
Uppsala.....	39·9	150	300	4	4	2	31	32	58
Visby.....	13·0	120	190	3	3	2	38	—	—
Västerås.....	40·8	250	180	9	10	9	58	8	—
Växjö.....	16·2	200	80	3	3	2	34	—	—
Örebro.....	56·3	350	400	10	10	3	50	30	30
Östersund.....	17·8	200	190	10	5	4	15	10	3
Gävle.....	39·9	250	400	10	10	6	25	10	10
Halmstad.....	28·9	150	120	6	6	—	14	5	5
Luleå.....	15·2	250	100	5	3	4	40	6	6
Summa	1 368·5	10 700	11 750	357	279	248	1 997	776	1 188

En arbetslöshetskris av den storleksordning, varmed investeringsutredningen räknar, torde förutsätta att landets militära beredskap helt avvecklats.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen innehar för sin verksamhet verktyg för 3 500 man.

Vattenfallsstyrelsen förfogar vid Götaälvsarbetena, Luleälvsarbetena, Gimåarbetena och Midskogsbygget (de senare förflyttas till Ångermanälvsarbetena) över verktyg för i runt tal 2 400 man.

Järnvägsstyrelsen inkl. enskilda järnvägarna, Telegrafstyrelsen och Domänstyrelsen inneha verktyg för arbeten, som normalt utföras i egen regi. Verktyg finnas sålunda för resp. 6 200, 1 500 och 400 man.

Byggnadskontoret i Arméns fortifikationsförvaltning innehar f. n. verktyg för ca 2 200 man. Därtill kommer att organisationskontoret enligt Kungl. Maj:ts direktiv skall inköpa verktyg för sammanlagt 290 000 kronor, vilket belopp beräknas täcka behovet för 5 800 man. Fortifikationsförvaltningen skulle sålunda disponera egna verktyg för sammanlagt 8 000 man.

i städer med mer än 15 000 invånare.

Knoster	Korpar	Skott- kärror (alla slag)	Spadar (alla slag)	Skyfflar (cement o. övriga)	Spett	Sättar	Sågar (alla slag)	Yxor	Decau- ville- vagnar	Platå- vagnar
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
222	287	89	176	215	339	157	54	88	61	10
218	198	142	425	252	262	230	76	55	35	7
54	143	40	156	179	105	20	46	48	6	—
410	702	1 491	3 841	5 333	3 013	238	1 744	1 860	209	10
34	490	76	235	465	184	39	97	135	16	—
170	185	168	252	240	260	16	136	120	165	2
122	216	104	367	386	337	152	102	90	40	5
48	118	31	377	215	94	50	29	42	2	—
80	100	35	100	100	80	90	20	30	6	3
32	41	42	218	160	182	13	85	90	3	—
10	74	41	94	313	48	3	56	39	10	—
73	199	57	738	326	157	18	137	121	132	1
199	276	102	378	696	265	133	55	164	3	—
16	168	106	121	373	120	25	53	50	4	—
136	1 485	345	1 176	731	603	32	298	343	43	4
76	567	81	748	410	546	74	154	152	25	2
24	30	30	100	60	50	20	25	20	15	4
50	160	47	120	295	300	75	50	25	4	—
10	50	10	50	30	10	10	10	10	—	—
24	97	65	197	259	136	42	48	30	7	2
20	200	42	44	100	50	20	45	25	50	—
28	165	70	181	387	43	—	39	24	11	—
99	135	79	276	259	156	45	45	80	10	8
53	46	38	96	85	77	44	29	26	3	2
161	149	45	409	543	239	151	121	93	17	—
23	209	48	99	235	78	10	59	56	5	—
57	54	35	213	191	152	70	44	31	34	3
34	90	34	81	30	36	12	30	70	—	—
100	160	100	450	450	250	100	100	150	9	—
25	246	24	81	267	91	32	34	53	5	—
50	200	75	600	109	400	75	40	55	40	—
48	76	65	18	200	26	11	26	50	10	—
20	58	23	140	32	44	25	21	20	2	2
2 726	7 374	3 780	12 557	13 926	8 733	2 032	3 908	4 245	982	65

Statens arbetsmarknadskommission har verktyg i förråd och på arbetsplatser för 6 000 man. Dessutom har kommissionen för att möta väntade nya uppgifter vid en eventuell svårartad arbetsmarknadskris inköpt verktyg för 300 000 kronor. Detta belopp beräknas inrymma verktyg för 6 000 man, varigenom arbetsmarknadskommissionen disponerar verktyg för sammanlagt 12 000 man. Byggnadsstyrelsens innehav av verktyg redovisas under gruppen »Enskilda arbetsgivare».

Sammanlagt torde sålunda inom denna grupp finnas disponibla verktyg för sammanlagt 20 000 + 3 500 + 2 400 + 8 000 + 12 000 + 6 200 + 1 500 + 400 = 54 000 man.

b) Kommunala myndigheter.

Stockholms förvaltningar disponera enligt uppgift verktyg för 12 500 man framför allt genom de avsevärda reserver, som upplagts för allmänna luftskyddet.

För beräkning av tillgången på verktyg hos övriga kommunala myndigheter har verkställt i inventering i 33 städer med över 15 000 invånare — vissa städer med

mindre än 15 000 invånare ha också medtagits. De inkomna uppgifterna avse dels verktyg, som innehavas av gatu- och hamnförvaltningarna m. fl., dels för allmänna luftskyddets röjnings-, reparations- och byggnadstjänst upplagda reserver, dels ock beställda och planerade inköp. Förvaltningarna hava även fått uppgiva det antal man, för vilka verktygen beräknats tillräckliga. Uppgifterna i detta avseende hava varierat och i omstående tabell hava siffrorna justerats något. I de inventerade städerna beräknas sålunda med disponibla verktyg kunna sysselsättas 11 750 man. Sammanlagda antalet invånare i dessa städer utgjorde den $\frac{1}{1}$ 1944 1 368 000, medan invånarna i rikets samtliga städer utom Stockholm vid samma tidpunkt utgjorde 1 923 000. Vid rätlinjig proportionering skulle då i samtliga städer utom Stockholm finnas disponibla verktyg för 16 500 man.

Det är möjligt, att de mindre städernas förvaltningar icke inneha verktyg i samma proportion som de större, varigenom den proportionerade siffran skulle vara något hög. Detta förhållande torde dock uppvägas av disponibla verktyg inom större köpingar, municipalsamhällen samt även större kommuner, vilka icke inkluderats i beräkningen. Inom denna grupp torde sålunda verktyg finnas disponibla för 29 000 man.

c) Enskilda arbetsgivare.

Någon inventering av verktyg hos enskilda arbetsgivare har icke företagits. I stället har förfrågningar utgått till ett fåtal större och mindre entreprenadföretag samt större och mindre byggmästare rörande verktygsinnehavets storlek i förhållande till den arbetsstyrka, som de sysselsatte år 1939, alltså under högkonjunktens kulmen. Uppgifterna ha avsevärt varierat mellan 30 och 100 %, d. v. s. arbetsgivarna ha uppgivit, att de med sitt verktygsinnehav kunna sysselsätta 30 å 100 % av arbetsstyrkan år 1939. Några arbetsgivare hava även kunnat redovisa exakt antal verktyg och motsvarande arbetsstyrka. Av de lämnade uppgifterna synes framgå, att 50 % borde kunna betraktas såsom ett riktigt medeltal. Emellertid måste hänsyn tagas till att arbetsuppgifterna vid en arbetsmarknadskris icke kunna fördelas så rationellt på samtliga arbetsgivare att alla deras verktyg kunna samtidigt disponeras, och en lämplig reduktion av den ovan funna siffran borde sålunda göras. För att vara på säkra sidan har därför förutsatts, att 40 % av de år 1939 sysselsatta byggnadsarbetarna, vilka icke innehava egna verktyg, kunna sysselsättas med hos arbetsgivarna disponibla verktyg.

Enligt den förut omnämnda, av organisationen BRB verkställda inventeringen utgör totala antalet grovarbetare inom byggnads- och anläggningsfacken 132 000 — 50 700 = 81 300. 40 % av denna styrka utgör 32 500 man, för vilka sålunda verktyg beräknas kunna disponeras av enskilda arbetsgivare.

Till detta antal komma verktyg, som innehavas av de större industrierna med egna byggnadsförvaltningar, vilka bedriva arbeten i egen regi. Antalet grovarbetare, som kunna sysselsättas härmed, har beräknats till lågt 3 000 man.

Inom denna grupp torde sålunda verktyg finnas disponibla för sammanlagt $32\,500 + 3\,000 = 35\,500$.

3. Verktyg i lager hos järnhandlare och grossister.

För beräkning av disponibla verktyg har använts en omfattande inventering av järnhandlarnas lager, som verkställdes inom II milo av militära myndigheter under första kvartalet 1942. Handlingarna rörande denna inventering hava ställts till organisationskontorets förfogande och resultatet av inventeringen i vad denna avser handverktyg är följande:

Härnösands fo.

7 500 st. verktyg för jord och stenarbeten.
 3 900 » » » träarbeten.

Östersunds fo.

handverktyg för 550 man.

Gävle fo.

5 625 st. verktyg för jord- och stenarbeten.

För Gävle fo redovisades även verktyg, som innehades av Gävle stads förvaltningar samt verktyg i lager vid Fagersta bruk. Dessa ingå icke i ovanstående siffra.

Som synes har inventeringen i olika fo icke skett efter samma grunder, varför siffrorna måste kompletteras. Det kan förutsättas, att inom Gävle fo, där inga verktyg för träarbetare redovisats, sådana finnas i ungefär samma proportion till jord- och stenverktygen som inom Härnösands fo, där de olika slagen redovisats skilda. Sålunda kunna verktyg för träarbeten i Gävle fo beräknas till 2 900 st. Genom inventeringen hos kommunala myndigheter och uppgifter från större entreprenörer inom väg- och vattenbyggnadsfacket har framkommit, att verktygsbehovet är ungefär 3,8 st. per arbetare inom jord- och stenarbeten samt ungefär 5,0 st. vid träarbeten. Tillämpas dessa siffror på verktygssiffrorna ovan, beräknas verktygsförråden hos järnhandlarna i II milo kunna ge sysselsättning åt

ca 4 000 anläggningsarbetare

samt ca 1 400 träarbetare.

eller åt sammanlagt ca 5 400 arbetare.

Invånareantalet i II milo utgör i runt tal 690 000 st. Antages nu, att verktygen hos rikets järnhandlare äro likformigt fördelade efter invånareantalet, kunna de totala verktygslagren hos dessa beräknas giva sysselsättning åt

$$\frac{5\,400 \cdot 6\,500\,000}{690\,000} = 50\,600$$

eller i runt tal 50 000 man.

Denna siffra torde icke vara för hög, emedan vid inventeringen i II milo dels icke alla järnhandlare tagits med och dels ej heller alla lanthandlare, som dock i viss utsträckning lagerhålla och försälja ifrågavarande verktyg.

Centralstyrelsen för Sveriges Järnhandlareföreningar med ett medlemsantal av 800 st. järnhandlare har beretts tillfälle taga del av den i II milo verkställda inventeringen och de slutsatser, som organisationskontoret dragit av densamma. Fördelas den med ovan beräknade arbetareantal ekvivalenta verktygsvolymen likformigt på de till föreningarna anslutna 800 järnhandlarna erhålles ett verktygslager per järnhandlare ekvivalent med 625 man. Centralstyrelsen har förklarat, att av de i handlingarna angivna järnhandlarna nästan samtliga tillhörde föreningarna, och vidare meddelat dels att lagerhållningen för närvarande är större än vid inventeringstidpunkten, dels att genomsnittligt verktygslager för 625 man ingalunda föreföll för högt. Kommer därtill icke anslutna järnhandlares och lanthandlares förråd, vilka icke medräknats, torde siffran 50 000 kunna betraktas såsom ganska riktig.

Utöver ovan beräknade verktygsförråd finnas tillfälligt vissa lager hos grossister och bruk. Dessa lager hava dock ansetts icke böra medräknas, eftersom de till stor del utgöra beställningar från statliga och kommunala myndigheter men utgöra dock en viss reserv.

Ytterligare reserver finnas givetvis. Sålunda torde inom jordbruket finnas verktyg, som delvis kunna komma till användning vid planerade förbättringsarbeten inom berörda fack på landsbygden. Vidare finnas hos städernas fastighetsägare avsevärda uppsättningar verktyg för byggnads- och anläggningsarbetare, avsedda för hemskydden. Under ett tryggare utrikespolitiskt läge skulle med luftskyddsinspektionens medgivande dessa verktyg kunna få disponeras under en akut arbetsmarknadskris. Båda dessa reserver äro dock av relativt litet värde, enär verktygen till en del icke äro av den art och beskaffenhet, som användes inom byggnadsvärlden.

Sammanställning av disponibla verktyg.

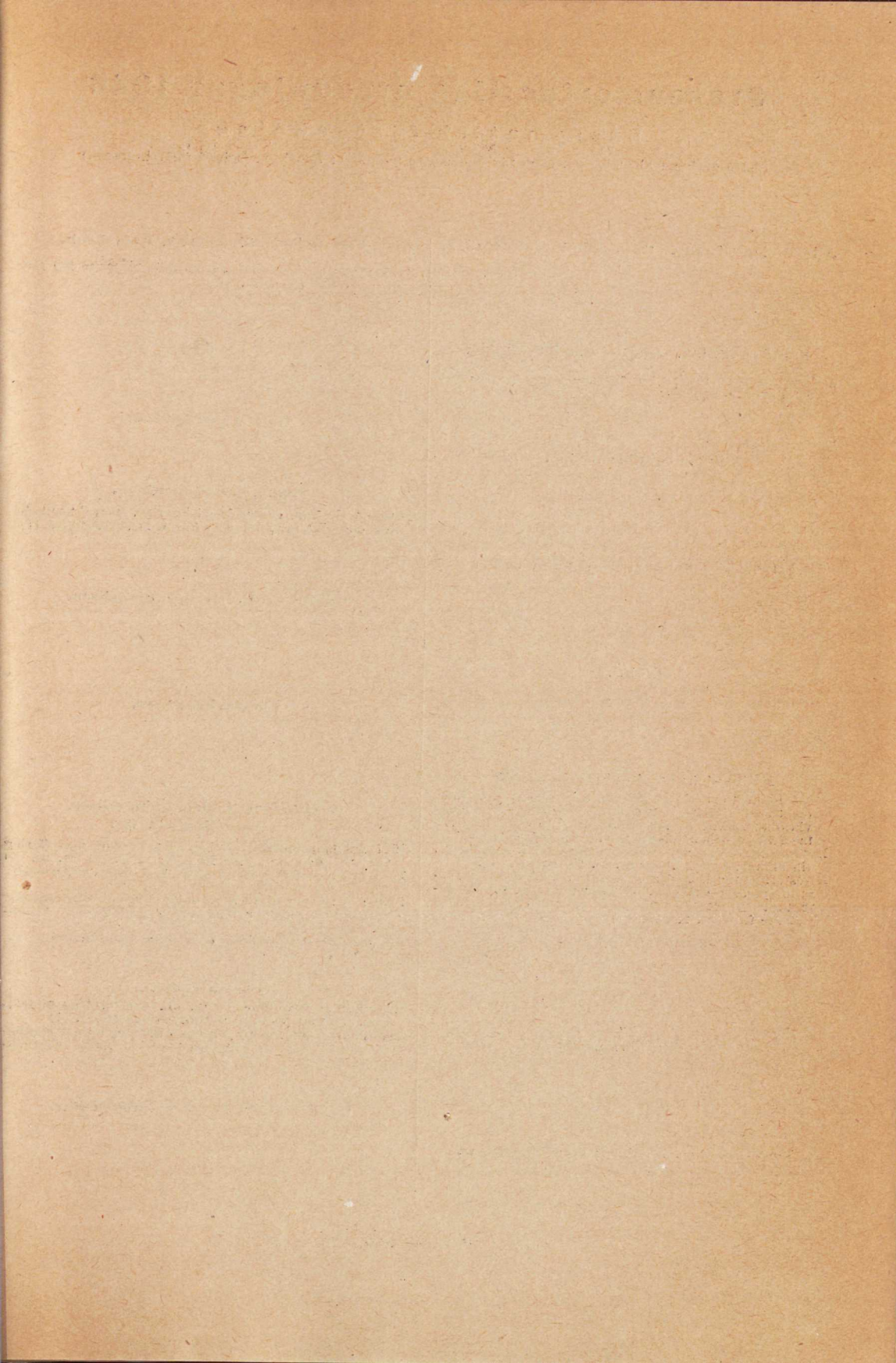
1. Verktyg, som ägas av arbetare	40 000	man
2. Verktyg, som ägas av arbetsgivare		
a) hos statliga verk och myndigheter	54 000	
b) hos kommunala myndigheter	29 000	
c) hos enskilda arbetsgivare	35 500	118 500 »
3. Verktyg i lager hos järnhandlare	50 000	»
Summa		208 500 man.

Den av organisationskontoret verkställda undersökningen ger sålunda vid handen, att inom landet skulle kunna disponeras verktyg, som kunna giva sysselsättning åt ca 210 000 byggnads- och anläggningsarbetare. Därvid är dock att märka, att inventeringen kommit att omfatta så gott som alla tillgängliga verktyg utan hänsyn till att behovet av verktyg icke kommer att överensstämma med den teoretiska tillgången vare sig i fråga om arbetenas geografiska förläggning eller beträffande arbetenas fördelning på olika slag av arbetsgivare. Dessutom tillkommer, att inom byggnadsfacket omsättningen av verktyg är avsevärd särskilt vid omflyttning av arbetare. Av den beräknade verktygsvolymen bör därför en del avses såsom reserv med hänsyn till att verktygsproduktionen vid en akut arbetsmarknadskris sannolikt icke genast kan hålla jämna steg med den stora efterfrågan. Men hänsyn härtill synes det vara motiverat vidtaga en viss reduktion i fråga om tillgången på verktyg och riktigt torde därför vara att fastslå, att *verktyg med kort varsel kan under nuvarande förhållanden disponeras för 180 000 à 190 000 st. byggnads- och anläggningsarbetare.*

Stockholm den 1 september 1944.

RAGNAR LINDQVIST.

Olof Lundqvist.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammier beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik

Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetssänkningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]

Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor [6].

Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningsslågslagstiftningen m. m. [3]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]

1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. [11]

Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]

Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.